

TRANSFOBIJA I HOMOFOBIJA U SRBIJI | 2023

Izveštaj o incidentima motivisanim mržnjom
prema LGBT+ osobama u Srbiji u 2023. godini



Nikola Planojević
Bojan Lazić

TRANSFOBIJA I HOMOFOBIA U SRBIJI | 2023

Izveštaj o incidentima motivisanim mržnjom prema LGBT+ osobama u Srbiji u 2023. godini

Izdavač:

Udruženje Da se zna!
Radoslava Grujića 3, 11000 Beograd
www.dasezna.lgbt

Za izdavača: Hristina Cvetinčanin Knežević

Autori: Nikola Planojević i Bojan Lazić

Uredila: Ana Petrović

Prevod: Milica Gudović

Dizajn i prelom: Katarina Đulić

Štampa: Format Print

Tiraž: 300

Mesto: Beograd

Štampano: jun 2023.

SADRŽAJ:

O DA SE ZNA!	5
TABELA SKRAĆENICA	6
REČNIK POJMOVA	7
KLJUČNI REZULTATI	13
UVOD	14
TEORIJSKI OKVIR	17
PRAVNI OKVIR	20
METODOLOGIJA	22
PROSTOR	25
POVREDA	29
MOTIV	32
PRIJAVA	36
OPISI ZLOČINA IZ MRŽNJE	40
INDEKS TABELA I GRAFIKONA	45
STUDIJA SLUČAJA – Pokušaj ubistva u parku Manjež	47
REFERENCE	49
LITERATURA	49
PRAVNI INSTRUMENTI	50
IZVORI SA INTERNETA	50

Publikaciju “Transfobija i homofobija u Srbiji | 2023: Izveštaj o incidentima motivisanim mržnjom prema LGBT+ osobama u Srbiji u 2023. godini” priredilo je Udruženje Da se zna! uz podršku Ministarstva spoljnih poslova Holandije u okviru programa za ljudska prava.

O DA SE ZNA!

Da se zna! nastoji da stvori efikasniji sistem zaštite od protivpravnog postupanja motivisanog homofobijom i transfobijom u skladu sa međunarodnim standardima.

Sa ovim ciljem na umu, poslednjih sedam godina vršimo monitoring slučajeva zločina iz mržnje i diskriminacije počinjenih nad kvir osobama.

Pored toga, posvećeni samo osnaživanju kvir zajednice kroz pružanje pravne i psihološke podrške, kao i kroz kontinuiranu saradnju sa nadležnim institucijama.

TABELA SKRAĆENICA

ESLJP	Evropski sud za ljudska prava
ZZD	Zakon o zabrani diskriminacije
KZ	Krivični Zakonik
OCD	Organizacija civilnog društva
ODIHR	Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i kooperaciju
SORI	Seksualna orijentacija, rodni identitet i izražavanje
SORIPK	Seksualna orijentacija, rodni identitet i izražavanje, polne karakteristike

REČNIK POJMOVA

ASEKSUALAN_A

Pridev koji opisuje osobe koje ne doživljavaju seksualnu privlačnost (aseksualne osobe). Osoba takođe može biti i aromantična, što znači da ne doživljava romantičnu privlačnost.

BIFOBIA

Netolerancija, odbojnost i predrasude prema biseksualnim osobama.

BISEKSUALANOST

Biseksualna osoba je ona koju privlače osobe istog ili drugog roda u fizičkom, emotivnom i romantičnom smislu.

Biseksualne osobe tokom života mogu da doživljavaju varijacije u tome koji ih rod i u kojoj meri privlači.

GEJ

Pridev koji se koristi za opisivanje osoba koje privlače pripadnici istog roda u fizičkom, emotivnom i romantičnom smislu (gej muškarci, gej osobe). Iako se koristi i za žene, za njih je poželjnija upotreba imenice lezbejka (pridev je: lezbejski).

Treba izbeći upotrebu prideva „homoseksualan_a”, koji mnogi gejevi i lezbejke smatraju anahronim i uvredljivim.

GOVOR MRŽNJE

Oblici izražavanja koji su motivisani neprijateljstvom, ili demonstriraju i/ili ohrabruju neprijateljstvo prema određenoj grupi.

Pošto govor mržnje može ohrabriti ili pratiti zločine iz mržnje, ova dva koncepta su međusobno povezana.

UNIŠTAVANJE IMOVINE

Svaki napad usmeren ka uništavanju imovine koji nije opasan po život. To podrazumeva i ispisivanje uvredljivih slogana ili simbola, lepljenje nalepnica ili plakata, grafite ili bilo koju drugu štetu na imovini.

DOKUMENTOVANJE

Pojam dokumentovanja može imati različita značenja u zavisnosti od geografskog konteksta i/ili polja na kojem se primenjuje. Važno je naglasiti da je dokumentovanje proces koji uključuje različite korake, koji mogu varirati u zavisnosti od cilja dokumentovanja. Uopšteno, dokumentovanje je proces organizovanja i klasifikacije prikupljenih podataka tako da su oni dostupni kratkoročno i dugoročno. To podrazumeva kategorizaciju prikupljenih podataka prema određenim kriterijumima (kao što su profil prebroditelja_ki / počinitelja_ki, kategorije incidenata, pokazatelji predrasude).

Dokumentovanje čini podatke dostupnim i pruža mogućnosti za analizu. Analiziranje podataka uključuje obradu statističkih podataka i izradu grafikona i tabela, kako bi rezultati bili što vidljiviji. Dobro dokumentovanje je osnova za dobro izveštavanje i diseminaciju prema relevantnim akterima (državnim organima, evropskim / međunarodnim institucijama, institucijama za ljudska prava itd.), koji mogu preduzeti dalje radnje. Dobro dokumentovanje se može koristiti i za kreiranje efikasnih alatki za zagovaranje, koje podržava promenu stavova.

EVIDENCIJA INCIDENATA MOTIVISANIH MRŽNJOM

U kontekstu beleženja incidenata motivisanih mržnjom, ovaj pojam znači da policija ili organizacije civilnog društva vode evidenciju ili zapisnik o svim pretrpljenim i prijavljenim zločinima/incidentima nastalim iz mržnje. To podrazumeva beleženje ključnih informacija koje se odnose na ove incidente, npr. kada se nešto dogodilo i opis događaja.

ZLOČIN IZ MRŽNJE

Zločini iz mržnje predstavljaju krivična dela motivisana predrasudama prema određenim zajednicama. Oni se mogu zasnivati, između ostalog, na rodnom identitetu i seksualnoj orijentaciji.

Zločin iz mržnje sadrži dva različita elementa:

- to je delo koje predstavlja krivično delo prema krivičnom pravu, bez obzira na motivaciju počinitelja_ke, i
- to je delo pri čijem izvršenju počinitelj_ka postupa na osnovu predrasuda.

Stoga, počinitelj_ka zločina iz mržnje bira prebroditelja_ku na osnovu pripadnosti ili percepcije da prebroditelj_ka pripada određenoj grupi. Tamo gde zločin podrazumeva štetu nad imovinom, imovina se bira zbog njene povezanosti sa prebroditeljem_kom i može uključivati mesta okupljanja zajednice, vozila ili mesta stanovanja.

INTERSEKS

Sveobuhvatni termin koji se odnosi na sve osobe rođene sa reproduktivnim organima i/ili hromozomima (polnim karakteristikama) koji se ne mogu klasifikovati kao isključivo muški ili ženski. Ove varijacije se neretko klasifikuju pod varijacije u polnom razvoju. Treba izbegavati upotrebu anahronog i uvredljivog termina „hermafrodit”. Iako su neki ljudi rođeni kao interseks osobe, oni mogu takođe biti i transrodne osobe. Ovo su odvojene pojave i ne treba ih mešati.

INCIDENTI MOTIVISANI MRŽNJOM

Termin opisuje radnje motivisane predrasudama, koje se kreću od onih koje su samo uvredljive do onih koje predstavljaju krivična dela. Iako incidenti motivisani mržnjom ne uključuju uvek zločine, takvi incidenti često prethode, prate ili pružaju kontekst za zločin iz mržnje.

KVIR

Pridev korišćen za osobe koje nisu strejt i/ili cisrodne (npr. kvir osobe ili kvir žene). Ove osobe tradicionalne termine kao što su lezbejka, gej i biseksualac_ka vide kao ograničavajuće ili kao previše povezane sa rasprostranjenim kulturološkim konotacijama koje se na njih lično ne odnose. Neke osobe koriste izraz kvir ili rodno kvir da opišu i svoje rodno izražavanje. Nekada se ovaj termin smatrao pogrdnim, ali ga je u savremenom kontekstu deo zajednice preuzeo i „pročistio” od negativnih konotacija, ali i dalje nije univerzalno prihvaćen termin unutar LGBT+ zajednice. Kada se na kraju LGBT akronima pojavljuje i Q, to uglavnom označava pojam kvir, mada ređe označava i ljude koji još istražuju i ispituju svoju seksualnost (eng. questioning). Termin „kvir” se u kontekstu ovog izveštaja koristi kao krovni pojam za sve osobe različite seksualne orijentacije od heteroseksualne i različitog rodnog identiteta i izražavanja od cisrodnog, te ga kao takvog u ovom kontekstu treba razlikovati od gore navedene upotrebe termina.

LGBT+

Akronim za lezbejke, gej, biseksualne, transrodne i sve ostale osobe čija je seksualna orijentacija drugačija od strejt i/ili rodni identitet drugačiji od cisrodnog.

LEZBEJKA

Žena koju privlače druge žene u emotivnom, fizičkom i romantičnom smislu.

MONITORING

Široki termin koji opisuje aktivno prikupljanje, verifikaciju i korišćenje informacija po pitanjima ljudskih prava u određenom vremenskom periodu. Praćenje ljudskih prava uključuje praćenje i prikupljanje informacija o incidentima i događajima (izbori, suđenja, demonstracije itd.). Monitoring uključuje vremensku komponentu jer se dešava u dužem vremenskom periodu. U kontekstu zločina iz mržnje, svrha monitoringa je dokumentovanje nasilja motivisanog mržnjom i skretanje pažnje vlasti ili međunarodnih organizacija na kršenje ljudskih prava. Na kraju, monitoring ima za cilj da prikupi dovoljno dokaza o zločinima iz mržnje kako bi se ubedila vlast i javnost da nešto treba učiniti kako bi se poboljšalo stanje ljudskih prava ugroženih grupa. Monitoring se takođe vrši i kako bi se osiguralo da se predstavnici vlasti pridržavaju zakona, smernica ili sporazuma. Takođe, monitoring može prikazati trendove tokom vremena.

PERCEPCIJA PREBRODITELJA_KE

Percepcija prebroditelja_ke (ili svedoka_inje) je odlučujući faktor u određivanju da li neki incident treba istražiti kao incident motivisan mržnjom. Nijedna pretpostavka u pogledu nedostatka motivacije kao uzroka incidenta ne bi trebalo da spreči prijavljivanje incidenta kao incidenta motivisanog mržnjom ako prebroditelj_ka ili svedok_inja ukaže na mogućnost takvog sagledavanja. Prebroditelj_ka homofobičnog ili transfobičnog zločina iz mržnje ili incidenta ne mora biti pripadnik_ca kvir zajednice. Na primer, heteroseksualna osoba koja je verbalno zlostavljana pri izlasku iz gej bara ima svako pravo da pomisli da je napad motivisan homofobijom, iako ona sama nije deo kvir zajednice. Odlučujući faktor leži u percepciji prebroditelja_ke ili svedoka_inje.

POKAZATELJI PREDRASUDE

Kriterijumi koji mogu pomoći stručnjacima za sprovođenje zakona u određivanju da li je neki incident počinjen iz mržnje. Ovi kriterijumi nisu sveobuhvatni i svaki slučaj mora biti ispitan u vezi sa konkretnim činjenicama i okolnostima.

PREBRODITELJ_KA HOMOFOBIČNOG ILI TRANSFOBIČNOG INCIDENTA MOTIVISANOG MRŽNJOM

Prebroditelj_ka incidenta motivisanog mržnjom je osoba koja je pretrpela bilo kakav incident, koji ne mora predstavljati samo krivično delo, a koji prebroditelj_ka ili bilo koja druga osoba smatraju motivisanim predrasudama ili mržnjom na osnovu njegove_ne seksualne orijentacije, rodnog identiteta i/ili rodnog izražavanja. Termini „prebroditelj_ka” koristiće se u tekstu kao zamena za termin „žrtva” ili „oštećena_i”. Termin „prebroditelj_ka” je izabran kao najverodostojniji prevod engleske reči „survivor” koji se često koristi umesto reči „victim”. Kroz ovu jezičku izmenu skreće se pažnja na aktivnu ulogu osoba koje su pretrpele nasilje i/ili diskriminaciju u borbi sa posledicama incidenta, koja je u nedovoljnoj meri istaknuta u terminima koji se dominantno upotrebljavaju za osobe koje su pretrpele nasilje i/ili diskriminaciju.

SEKUNDARNA VIKTIMIZACIJA

Specifičan vid viktimizacije koji se ogleda u nedostatku posvećenosti ili razumevanja nadležnih institucija.

TRANSFOBIJA

Netolerancija, odbojnost i predrasude prema transrodnim osobama.

TRANSRODNOST

Pojmovi „transrodna osoba” ili „trans osoba” označavaju osobu čiji se rodni identitet ili rodno izražavanje razlikuju od pola koji joj je pripisan po rođenju. Trans* (sa asteriskom) je noviji termin koji obuhvata raznolikost iskustava u okviru trans zajednice i funkcioniše kao krovni termin za različite vrste trans identiteta i odnosi se na napor da se uključe svi necisrodni identiteti, uključujući tu i transrodne, transpolne osobe, rodno kvir (eng. genderqueer) osobe, rodno fluidne, osobe koje se rodno ne konformiraju, osobe koje se poigravaju rodom, arodne, itd.

FIZIČKI NAPAD

- Svaki napad na osobu koji potencijalno može izazvati ozbiljnu fizičku povredu.
- Napad oružjem ili bilo kojim drugim predmetom koji može naneti povrede.
- Svaki fizički napad na osobu ili grupu, koji ne predstavlja pretnju njihovom životu i nije ozbiljan. Tu su uključeni blaži slučajevi napada.
- Neuspeli pokušaji napada usled samoodbrane ili bekstva prebroditeljke_a.
- Bacanje predmeta na osobu ili grupe, uključujući i slučajeve kada predmet promaši cilj.

HETEROSEKSUALAN_A

Pridev za osobu koju privlače osobe suprotnog pola u emotivnom, fizičkom i romantičnom smislu. Takođe se koristi i izraz „strejt”.

HOMOFOBIA

Netolerancija, odbojnost i predrasude prema gejevima i lezbejkama.

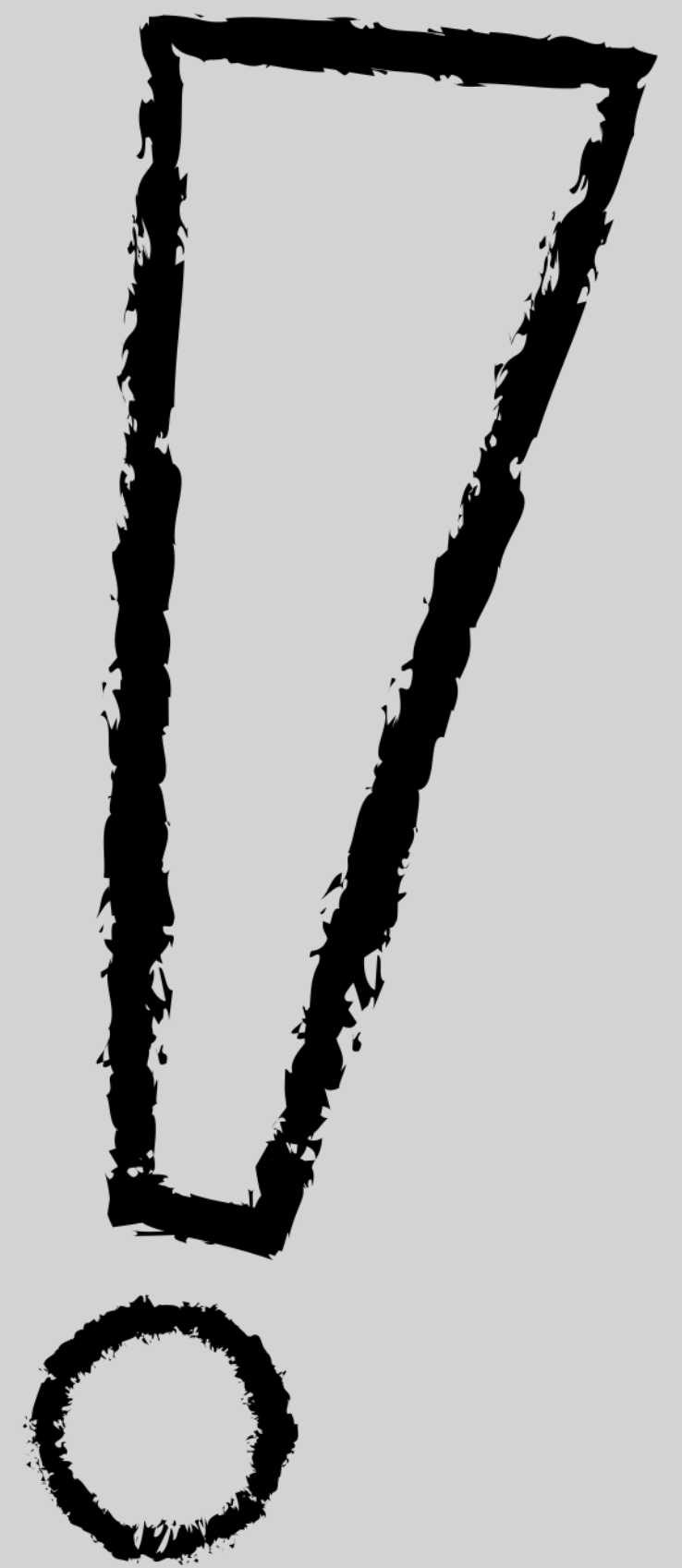
CISRODNOST

Pojmovi „cisrodna osoba” ili „cis osoba” označavaju osobu koja nije transrodna, tj. osobu čiji je pol pripisan po rođenju u skladu sa njenim doživljajem svog roda.

COMING OUT/AUTOVANJE

Celoživotni proces prihvatanja svog kvir identiteta i njegovog otkrivanja drugima. Autovana osoba ili osoba koja je aut (eng. out) svoju seksualnu orijentaciju i/ili rodni identitet otvoreno pokazuje u ličnom, javnom i profesionalnom životu.

KLJUČNI REZULTATI



- Tokom 2023. godine počinjeno je 85 incidenata motivisanih SORI prebroditelja_ke, dok je seksualna orijentacija bila najčešći predmet predrasude.
- Počinjeno je 19 fizičkih napada, od čega su u osam nanete fizičke povrede prebrodtejljima_kama.
- Gotovo tri četvrtine incidenata dogodilo se u javnosti, a nešto manje od polovine na otvorenim javnim površinama.
- Najčešći pokazatelji predrasude bili su homofobični i transfobični rečnik, gestovi i ponašanje počinitelja_ki prilikom odigravanja incidenta.
- Već drugu godinu zaredom dve trećine dokumentovanih incidenata ostaje nevidljivo za policiju, tužilaštvo i sudove.

UVOD

Godina za nama beleži period kada se po pitanju poboljšanja statusa kvir osoba u Srbiji nije promenilo gotovo ništa. Entuzijazam unutar zajednice koji je bio primetan pre neuspelog održavanja EuroPrajda 2022. godine i protraćeni napor radne grupe za izradu Zakona o istopolnim partnerstvima jenjavali su i išezavali tokom 2023. godine. Poruke sa Prajda 2023, koji je uspešno održan i okarakterisan kao “najmasovniji”, bile su da “nismo ni blizu” ispunjenju zahteva za poboljšanje statusa kvir osoba. U tom smislu, ni tokom 2023. godine nije usvojen Zakon o istopolnim partnerstvima, nije usvojen Zakon o rodnom identitetu, a u vezi sa fokusom ovog izveštaja, još uvek nije razvijena ni centralizovana baza podataka o zločinima iz mržnje, čime bi se olakšalo praćenje i analiza zločina motivisanih homofobijom i transfobijom. U tom pogledu, ovaj izveštaj predstavlja jedini izvor podataka o protivpravnom postupanju prema kvir osobama na godišnjem nivou, a Udruženje Da se zna! ostaje jedina organizacija koje, već sedmu godinu zaredom, ovakve podatke prikuplja, obrađuje i objavljuje.

Izveštavanje o prikupljenim i obrađenim podacima za 2023. godinu podeljeno je na osam glavnih delova: teorijski okvir, pravni okvir, metodologija, prostor, povreda, motiv, prijava i opis najtežih oblika zločina iz mržnje. U uvodu se nalaze podaci o udelu zločina iz mržnje i diskriminacije u ukupnom broju incidenata motivisanih mržnjom. U metodologiji se mogu naći podaci o izvoru prijave incidenata. Deo o prostoru obuhvata mesta i lokacije na kojima su se incidenti dogodili. Deo o povredi obuhvata tip povrede i posledice povrede koje su prebroditelji_ke pretrpeli tokom incidenata. Podaci o odnosu počinitelja_ki i prebroditelja_ki, targetiranom ličnom svojstvu i pokazatelji predrasude nalaze se u delu o motivu. Podaci o tome u kojoj meri su dokumentovani slučajevi prijavljeni, kojim institucijama, u kojoj fazi postupka se nalaze, kao i o razlozima za neprijavljivanje onih koji nisu prijavljeni mogu se naći u delu o prijavi.

Tokom 2023. godine počinjeno je i dokumentovano 85 protivpravnih incidenata motivisanih SORI prebroditelja_ke. Od ukupnog broja dokumentovanog protivpravnog postupanja, u 62 (72,9%) slučaja izvršena su krivična dela, a u 23 (27,1%) diskriminacija. Udeo krivičnih dela i diskriminacije u ukupnom broju incidenata je gotovo isti kao i u prethodnih pet godina, s tim što je diskriminacija zabeležena u nešto većem procentu. Ovo povećanje proizlazi iz nedavnih promena u metodologiji, gde je i govor mržnje u javnom prostoru obuhvaćen kategorijom diskriminacije, što u godinama pre 2022. nije bio slučaj. Struktura dokumentovanog protivpravnog postupanja i dalje ukazuje na to da je kršenje prava na fizički i psihički integritet i dalje najveći problem kvir zajednice, dok se diskriminacija dešava u manjoj meri ili je u manjoj meri prepoznata kao problem vredan prijave.

Protivpravno postupanje	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Krivično delo	74,1%	78,6%	79,4%	78,8%	79,5%	74,5%	72,9%
Diskriminacija	22,2%	14,3%	17,5%	17,3%	18,1%	25,5%	27,1%
Krivično delo i diskriminacija	3,7%	7,1%	3,2%	3,8%	2,4%	N/A	N/A

Tabela 1. Uporedni prikaz protivpravnog postupanja u procentima za period 2017-2023 godine



Grafikon 1. Uporedni prikaz protivpravnog postupanja u procentima za period 2017-2023

Da se zna! je 2023. godine dokumentovao devet incidenata motivisanih mržnjom manje nego 2022. godine, što je vraćanje na slične vrednosti iz 2021. Opadanje broja dokumentovanih slučajeva u odnosu na 2022. dovodi se u vezu sa činjenicom da je veliki broj incidenata te godine bio zabeležen uoči održavanja EuroPrajda¹, kada je kvir zajednica bila izložena većoj vidljivosti, a time i bila češća meta homofobičnih i transfobičnih incidenata.

Protivpravno postupanje	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Krivično delo/prekršaj	20	33	50	41	66	70	62
Diskriminacija	7	6	11	9	15	24	23
Krivično delo/prekršaj i diskriminacija	N/A	3	2	2	2	N/A	N/A
UKUPNO	27	42	63	52	83	94	85

Tabela 2. Uporedni prikaz protivpravnog postupanja u apsolutnim brojevima za period 2018-2023

¹ Kovačević, M. i Planojević, N. (2023). Transforbija i homofobija u Srbiji 2022. Beograd: Udruženje Da se zna!

TEORIJSKI OKVIR

Određenje zločina iz mržnje, elementi koji konstituišu ovu vrstu protivpravnog postupanja, kao i najbolji načini da se ovom obliku kriminaliteta pristupi, predmet su duge i opsežne debate u akademskim i pravnim krugovima na međunarodnom nivou. OEBS/ODIHR navodi da se zločin iz mržnje sastoji iz dva elementa: krivičnog dela i motiva predrasude.² Naime, jedan od razloga što postoji neslaganje oko jasne definicije zločina iz mržnje i onoga što ga karakteriše u različitim kontekstima je činjenica da pravni okviri različitih zemalja imaju različite predstave o vrsti postupanja koja se smatraju krivičnim delom, iako, uopšteno gledano, postoji i mnogo sličnosti. Međutim, upravo je drugi element zločina iz mržnje, dakle motiv predrasude, taj koji čini razliku između krivičnih dela počinjenih iz mržnje i krivičnih dela koja nisu motivisana predrasudom. Ovo znači da je počinitelj_ka zločina iz mržnje ciljano izabrao_la metu krivičnog dela zbog njenog (pretpostavljenog ili stvarnog) ličnog svojstva.

Incidentima motivisanim mržnjom zbirno nazivamo zločine iz mržnje i druge povezane incidente poput diskriminacije. Uticaj i posledice incidenata motivisanih mržnjom sežu dalje od posledica koje trpe sami prebroditelji_ke. Kako svaka osoba ima zakonom prepoznata i zaštićena lična svojstva, bilo ko – i članovi_ce većinskih i članovi_ce manjinskih grupa – mogu da postanu mete incidenata motivisanih mržnjom. Međutim, incidenti motivisani mržnjom se obično usmeravaju na članove_ce grupa koje su već marginalizovane, kao što je kvir populacija, i koriste se kao mehanizmi ugnjetavanja koji za cilj imaju da uspostavljaju i potvrđuju hijerarhije u određenom društvenom poretku. Tako, prema istraživanju FRA, 17% pripadnica_ka kvir zajednice u Srbiji je pretrpelo fizičko ili seksualno nasilje u prethodnih pet godina, dok je čak 41% pripadnica_ka kvir zajednice pretrpelo blaže zlostavljanje u prethodnih godinu dana zbog toga što jesu ili zbog toga koga vole. Svaka druga kvir osoba u Srbiji izbegava određena mesta, a 71% istopolnih parova se nikada ne drži za ruke u javnosti iz straha od incidenata motivisanih mržnjom.³

² ODIHR (2020). *Understanding the Needs of Hate Crime Victims*. Warsaw: OSCE. Dostupno na: <https://www.osce.org/odihr/463011>

³ FRA (2020). *A long way to go for LGBTI equality*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, str. 40-44, 26-27. Dostupno na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-lgbti-equality-1_en.pdf



Prema tome, incidenti motivisani mržnjom predstavljaju produžetak homofobije i transfobije koje već prožimaju čitavo društvo. Štaviše, šteta koju incidenti motivisani mržnjom čine takođe uključuje i stvaranje osećanja straha u targetiranoj zajednici,⁴ a imaju za posledicu i isključivanje, kao i stvaranje dodatnih prepreka u pristupanju pravdi.⁵ Iz ovih razloga, incidente motivisane mržnjom ne treba posmatrati kao niz izolovanih incidenata, već pre kao posledicu nedemokratske političke kulture u kojoj ostvarivanje prava zavisi od ličnih svojstava. Ova lična svojstva mogu biti: rasa, jezik, religija, etnička pripadnost, rodni identitet, seksualna orijentacija, polne karakteristike, invaliditet i druge.⁶ Nasilje koje se vrši na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta, rodnog izražavanja (SORI) predstavlja srž zločina iz mržnje prema lezbejkama, gej osobama, biseksualnim osobama i transrodnim osobama.⁷

Problem koji je naširoko prepoznat u akademskim i pravnim krugovima jeste da se incidenti motivisani mržnjom značajno manje prijavljuju i dokumentuju u poređenju sa incidentima kod kojih ne postoji predrasuda kao motiv.⁸ Ovaj problem je postao već toliko uvrežen da su neki počeli da govore o „tamnoj brojci” incidenata motivisanih mržnjom kada se govori o svim onim slučajevima koji ostaju neprijavljeni.⁹ Postoje i brojne prepreke koje ometaju sveobuhvatno dokumentovanje incidenata motivisanih mržnjom i obično se dele na dve kategorije: postoje faktori koji dovode do toga da slučajevi ne budu prepoznati kao slučajevi sa motivom predrasude (smanjeno prepoznavanje) i postoje okolnosti koje prebroditelje_ke sprečavaju da prijave slučaj policiji (smanjeno prijavljivanje).¹⁰

4 Perry, B. (2001). *In the Name of Hate: Understanding Hate Crimes*. New York: Routledge.

5 Pawlak, P. (2022) *Identifying and Understanding Barriers to Access to Justice for LGBTI People in Serbia*. World Bank.

6 Chakraborti, N., and Garland J. (2015) *Hate Crime: Impact, Causes and Responses*. London: Sage.

7 Moran, L. J. (2015) "LGBT Hate Crime." U: N. Hall, A. Corb, P. Giannasi, and J. Grieve (ed.) *The Routledge International Handbook on Hate Crime*. New York: Routledge, str. 266-277.

8 Giannasi, P. (2014) "Policing and Hate Crime." U: N. Hall, A. Corb, P. Giannasi, and J. Grieve (ed.) *The Routledge International Handbook on Hate Crime*. London: Routledge, str. 331-342.

9 Pezzella, F. S., Fetzer, M. D. and Keller, T. (2019). "The Dark Figure of Hate Crime Underreporting." *American Behavioral Scientist*, 00(0), str. 1-24. Dostupno na: <https://doi.org/10.1177/0002764218823844>.

10 ODIHR (2009). *Preventing and Responding to Hate Crimes: A Resource Guide for NGOs in the OSCE Region*. Warsaw: ODIHR. Dostupno na: <https://www.osce.org/odihr/39821>.

U stvari, prebroditeljima_kama incidenata motivisanih mržnjom je mnogo teže da prijave slučaj nadležnim institucijama nego što je prebroditeljima_kama incidenata kod kojih ne postoji predrasuda kao motiv.¹¹ Zločini iz mržnje nad kvir osobama su posebno nasilni, a psihološka trauma s kojom se prebroditelji_ke suočavaju je veća i ozbiljnija od one s kojom se suočavaju prebroditelji_ke drugih incidenata. Ova saznanja su u skladu s uverenjem mnogih u akademskoj zajednici da su incidenti motivisani mržnjom mnogo teži od drugih i da onesposobljavaju prebroditelja_ku da dalje deluje i preduzme neophodne korake u cilju njihovog razrešenja.¹²

Ovo je posebno tačno kada govorimo o incidentima motivisanim mržnjom koje su pretrpeli_e kvir prebroditelji_ke. Istraživanja koja su sprovedena u brojnim zemljama pružaju nam podatak da se incidenti motivisani homofobijom i transfobijom vrlo malo prijavljuju nadležnim institucijama.

Istraživanjem uzroka ove pojave, teoretičari i pravnici su došli do saznanja da je u nekim kontekstima ovaj problem povezan sa odsustvom kriminalizacije incidenata motivisanih homofobijom i transfobijom, što dovodi do toga da su prebroditelji_ke demotivisani da prijave incident. Međutim, ovaj problem je prisutan i istrajava i u državama poput Srbije, u kojima postoji zakonodavstvo kojim se prava kvir osoba štite i u kojima su kvir osobe pravno zaštićene od nasilja i diskriminacije, što nam govori da razlozi za smanjeno prijavljivanje slučajeva variraju.¹³

11 FRA ed. (2016) *Ensuring Justice for Hate Crime Victims: Professional Perspectives*. Justice. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

12 Herek, G. M., Gillis, J. R., and Cogan, J. C. (1999). "Psychological Sequelae of Hate-Crime Victimization among Lesbian, Gay, and Bisexual Adults." *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67 (6), str. 945–51. Dostupno na: <https://doi.org/10.1037/0022-006X.67.6.945>.

Herek, G. M., Cogan, J. C., and Gillis, J. R. (2002). "Victim Experiences in Hate Crimes Based on Sexual Orientation." *Journal of Social Issues*, 58(2), str. 319–39. Dostupno na: <https://doi.org/10.1111/1540-4560.00263>.

13 Godzisz, P. and Viggiani G. (2018) *Running through Hurdles: Obstacles in the Access to Justice for Victims of Anti-LGBTI Hate Crimes*. Warsaw: Lambda Warsaw Association.

PRAVNI OKVIR

U kontekstu Srbije i krivično-pravnog okvira koji reguliše protivpravna postupanja motivisana predrasudom, kao i zaštite prebroditelja_{ki} incidenata motivisanih homofobijom i transfobijom, napredak predstavlja usvajanje Nacionalne strategije za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela u Republici Srbiji za period 2020-2025. godine, kao i prateći Akcioni plan za sprovođenje Strategije. Zakon o Zabrani Diskriminacije (ZZD) donet je 2009. godine,¹⁴ čime je, pored ostalih ličnih svojstava, zabranjena i diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Najnovijim izmenama Zakona iz 2021. godine zabranjena je diskriminacija i na osnovu polnih karakteristika, s tim što se nejednako postupanje verskih lica i dalje ne smatra diskriminacijom. Akcioni plan za primenu Strategije za prevenciju i zaštitu od diskriminacije istekao je 2018. godine. Nova Strategija za prevenciju i zaštitu od diskriminacije za period od 2022. do 2030. godine i Akcioni plan za primenu Strategije za 2022. i 2023. godinu doneti su sa tri godine zakašnjenja, 2022. godine.

U pogledu krivičnopravne zaštite, Zakonom o izmenama Krivičnog Zakonika (KZ), koji je usvojen 2012. i stupio na snagu 1. januara 2013. ustanovljen je institut zločina iz mržnje u KZ Republike Srbije kao obavezna otežavajuća okolnost za sva krivična dela definisana KZ.¹⁵ Odredba člana 54a je jedina obavezna otežavajuća okolnost, što je čini značajno drugačijom od olakšavajućih i ostalih otežavajućih okolnosti predviđenih članom 54 KZ, pod opštim odredbama optužbe. Cilj odredbe člana 54a, u skladu s relevantnim međunarodnim standardima, je strože izricanje kazne počiniteljima_{kama} i, u skladu s tim, jača pravna zaštita prebroditelja_{ki} zločina motivisanih homofobijom i transfobijom. U skladu sa sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP), odredba člana 54a KZ treba se tumačiti tako da pruža pravnu zaštitu ne samo kvir osobama, već i osobama za koje se pretpostavljalo da pripadaju kvir zajednici, kao i onim osobama koje imaju stvarnu ili pretpostavljenu vezu sa kvir osobama.¹⁶

¹⁴ Zakon o zabrani diskriminacije, Službeni glasnik RS, br. 22/2009.

¹⁵ Član 54a Krivičnog zakonika, nazvan, „Posebna okolnost za odmeravanje kazne za krivično delo učinjeno iz mržnje” glasi: Ako je krivično delo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti rasi i veroispovesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta druge osobe, tu okolnost sud će ceniti kao otežavajuću okolnost, osim ako ona nije propisana kao obeležje krivičnog dela.

¹⁶ Škorjanec v. Croatia, zahtev br. 25536/14, presuda 28/0602017, paragraf 56.

Isto tako, primena člana 54a se ne isključuje kada, pored motiva mržnje, postoje i drugi motivi koji se ne zasnivaju na predrasudama.¹⁷

Vrhovni kasacioni sud je utvrdio da je obaveza tužilaštva da u optužnom aktu kvalifikuje zločin kao zločin iz mržnje kako bi sud bio u poziciji da uzme u obzir otežavajuću okolnost pri donošenju presuda, a da pritom ne povredi prava okrivljenog¹⁸. Prva presuda za zločin iz mržnje doneta je tek 2018. godine, a do sada je od strane sudova ova otežavajuća okolnost uzeta u obzir svega pet puta, iako Da se zna! svake godine dokumentuje na desetine incidenata motivisanih mržnjom prema kvir osobama.¹⁹

¹⁷ Balázs v. Hungary, zahtev br. 15529/12, presuda 14/03/2016, paragraf 70.

¹⁸ Kovačević, M. (2019). Podaci, a ne zvana i praporci 2. Beograd: Udruženje Da se zna!.

¹⁹ Kovačević, M. i Planojević, N. (2023). Transforbija i homofobija u Srbiji 2022. Beograd: Udruženje Da se zna!.

METODOLOGIJA

Tokom 2021. godine Da se zna! je u saradnji sa ERA – savezom za jednaka prava LGBTI osoba i britanskom kvir OCD Stonewall razvio platformu You Are Heard za prijavu incidenata motivisanih transfobijom i homofobijom, a od 2022. godine dokumentujemo incidente prema upitniku koji je tom prilikom razvijen. Upitnik je dostupan na srpskom, engleskom, slovenačkom, albanskom, makedonskom i turskom jeziku tako da je prijava postala pristupačnija za pripadnike_c kvir zajednice koji_e ne govore srpski jezik. Tokom čitave protekle godine kontinuirano se promovisala prijava incidenata putem digitalnih medija našeg udruženja: Instagram, X, TikTok i Fejsbuk. Pored toga, tokom čitave godine je vršen monitoring medijskog izveštavanja o pitanjima važnim za kvir zajednicu, kao i medijsko izveštavanje o incidentima motivisanim SORI prebroditelja_ki. Na taj način mediji predstavljaju kanal kroz koji se dobijaju informacije o incidentima govora mržnje i, u manjem broju, o diskriminatornim postupcima i zločinima iz mržnje.

Prijava na platforma You Are Heard putem koje prebroditelji_ke, svedoci_kinje, OCD i institucije mogu da prijave incidenate motivisane mržnjom sastoji se od pet koraka. Prvi obavezni korak pod nazivom “opšte informacije” uključuje zatvorena pitanja o tome u kojoj državi se slučaj dogodio,²⁰ datumu prijave i godinama prebroditelja_ke, kao i davanje saglasnosti za obradu podataka. Drugi obavezni korak, pod nazivom “incident” sadrži zatvorena pitanja o vremenu i prostoru u kom se dogodio incident, vrsti incidenta, prebivalištu prebroditelja_ke, targetiranom ličnom svojstvu, posledicama, kao i dva otvorena pitanja o tome kako se odigrao sam incident, kao i o tome na koji način je incident uticao na osećaj bezbednosti prebroditelja_ke i šta bi nadležni organi mogli da učine da se prebroditelj_ka oseća bezbednije. Treći opcioni korak, pod nazivom “prebroditelj/prebroditeljka” sadrži zatvorena pitanja o tome da li je prebroditelj_ka bio_la sam_a ili deo veće grupe, SORIPK prebroditelja_ke, godinama, autovanosti, etničkoj pripadnosti, obrazovanju, statusu zaposlenja i uključenosti u život kvir zajednice.

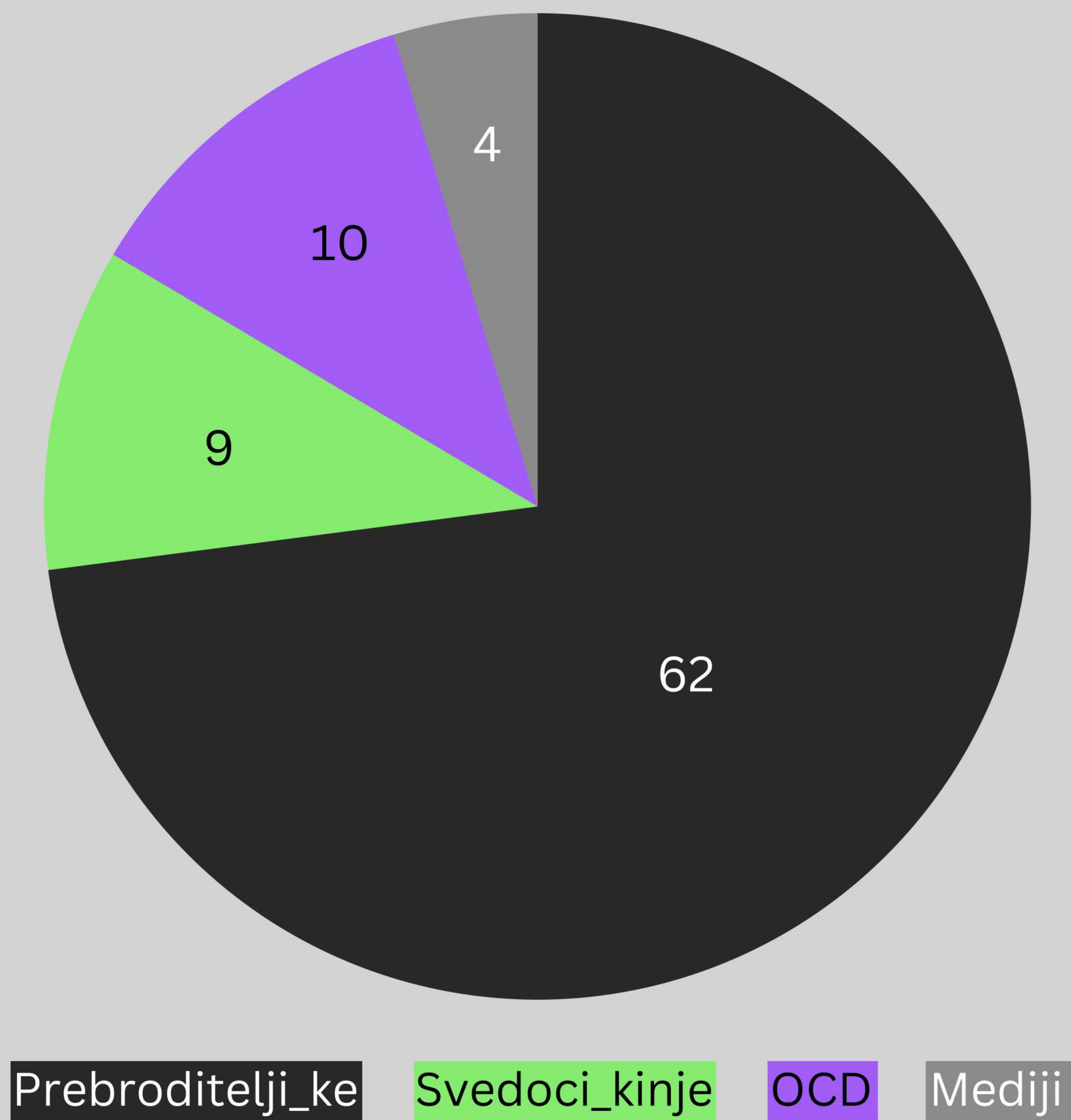
20 You Are Heard je regionalna platforma. Pored Srbije, na platformi se mogu prijaviti incidenti počinjeni u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Kosovu, Severnoj Makedoniji, Crnoj Gori, Sloveniji i Turskoj, u kom slučaju prijava incidenata odlazi nadležnim OCD u datim državama.

Četvrti, opcioni korak, pod nazivom “počinitelj/počiniteljka” sadrži skup pitanja analogni onim iz trećeg koraka, samo u vezi sa počiniteljem_kom incidenta, sa tim da dodatno sadrži zatvoreno pitanje o njegovom_njenom odnosu sa prebroditeljem_kom, kao i otvoreno pitanje o eventualnim specifičnim obeležjima počinitelja_ke. Nažalost, zbog činjenice da su odgovori opcioni i nedovoljnog broja odgovora, podaci iz trećeg i četvrtog koraka su morali da se isključe iz izveštaja, izuzev podataka dobijenih iz pitanja o odnosu prebroditelja_ke i počinitelja_ke. Peti, obavezni korak, pod nazivom “prijavljivanje i druge informacije” sadrži obavezna i zatvorena pitanja o tome da li je, i ako jeste, kojim institucijama/organizacijama incident prijavljen, kao i o razlozima za neprijavljenje ako slučaj nije prijavljen, i ostala pitanja koja su relevantna za stupanje u kontakt sa prebroditeljem_kom i pružanje podrške.

Analiza podataka prikupljenih tokom 2023. godine pokazuje da je saznanja o incidentima motivisanim mržnjom Da se zna! u 62 (72,9%) slučaja dobio direktno od prebroditelja_ke, u deset (11,8%) od drugih OCD, u devet (10,6%) od svedoka_inja, a u četiri (4,7%) iz medija. Ni u jednom slučaju izvor informacija nisu bile nadležne institucije. U 2023. godini je distribucija incidenata prema izvoru informacija uglavnom ostala unutar vrednosti koje su zabeležene u prethodnih šest godina, izuzevši podatke iz 2021. godine kada je izvor informacija za više od 90% incidenata bilo direktno od prebroditelja_ki.

Izvor informacija	Broj incidenata	Procenat
Prebroditelji_ke	62	72,9%
OCD	10	11,8%
Svedoci_kinje	9	10,6%
Mediji	4	4,7%

Tabela 3. Prikaz incidenata prema izvoru informacija u 2023. godini



Grafikon 2. Prikaz incidenata prema izvoru informacija u 2023. godini

Izvor informacija	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Prebroditelji_ke	88,9%	78,6%	80,9%	73,1%	92,8%	71,3%	72,9%
Svedoci_kinje	0,0%	9,5%	17,5%	9,6%	3,6%	11,7%	10,6%
OCD	11,1%	9,5%	0,0%	11,5%	2,4%	11,7%	11,8%
Mediji	0,0%	2,4%	1,6%	5,8%	1,2%	5,3%	4,7%

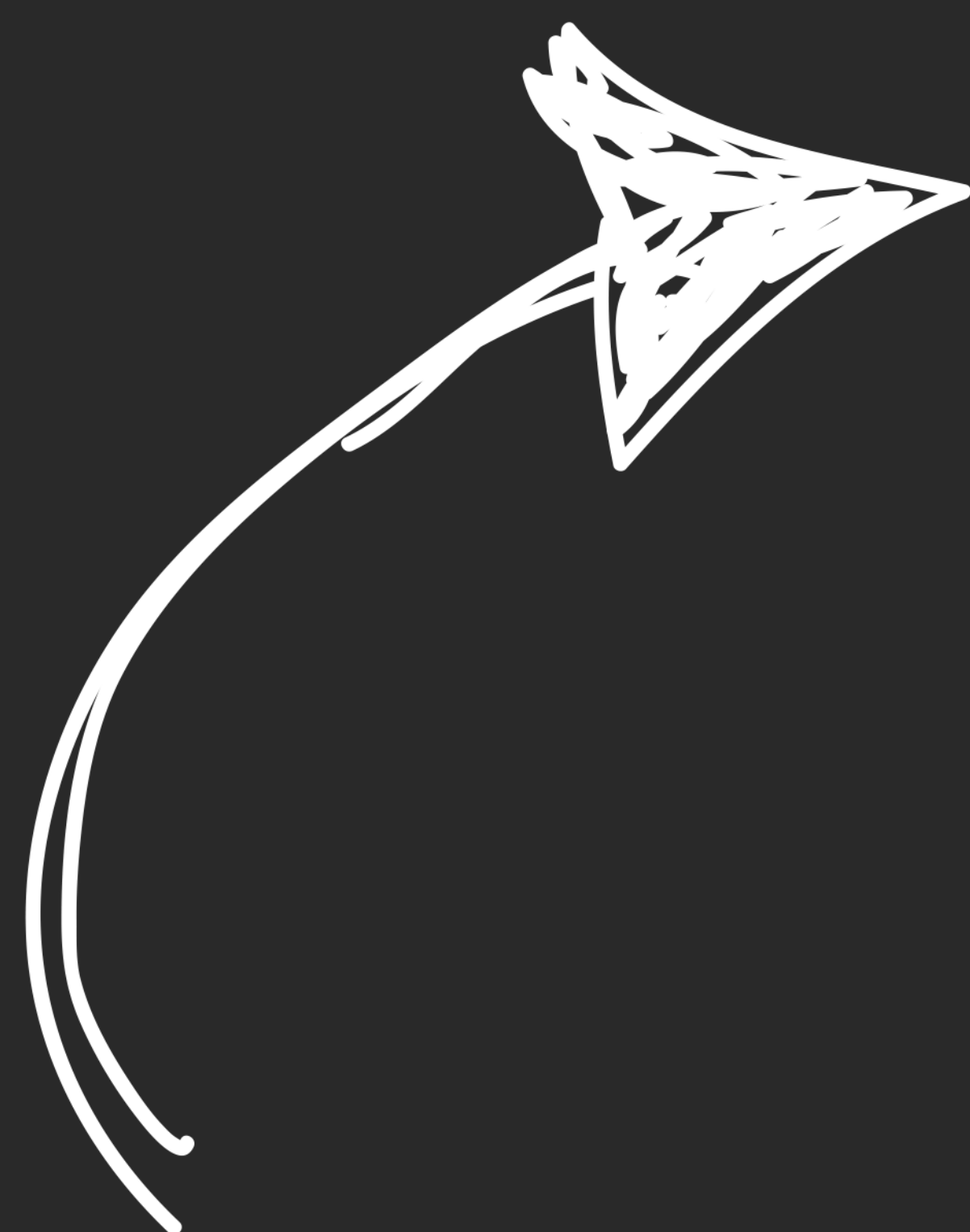
Tabela 4. Uporedni prikaz incidenata prema izvoru informacija za period 2017-2023. godine

PROSTOR

“Strepim od ponovnog napada ako napadač nastavi redovno da ulazi na istoj stanici u isto prevozno sredstvo i ako se sretnemo na ulici.”

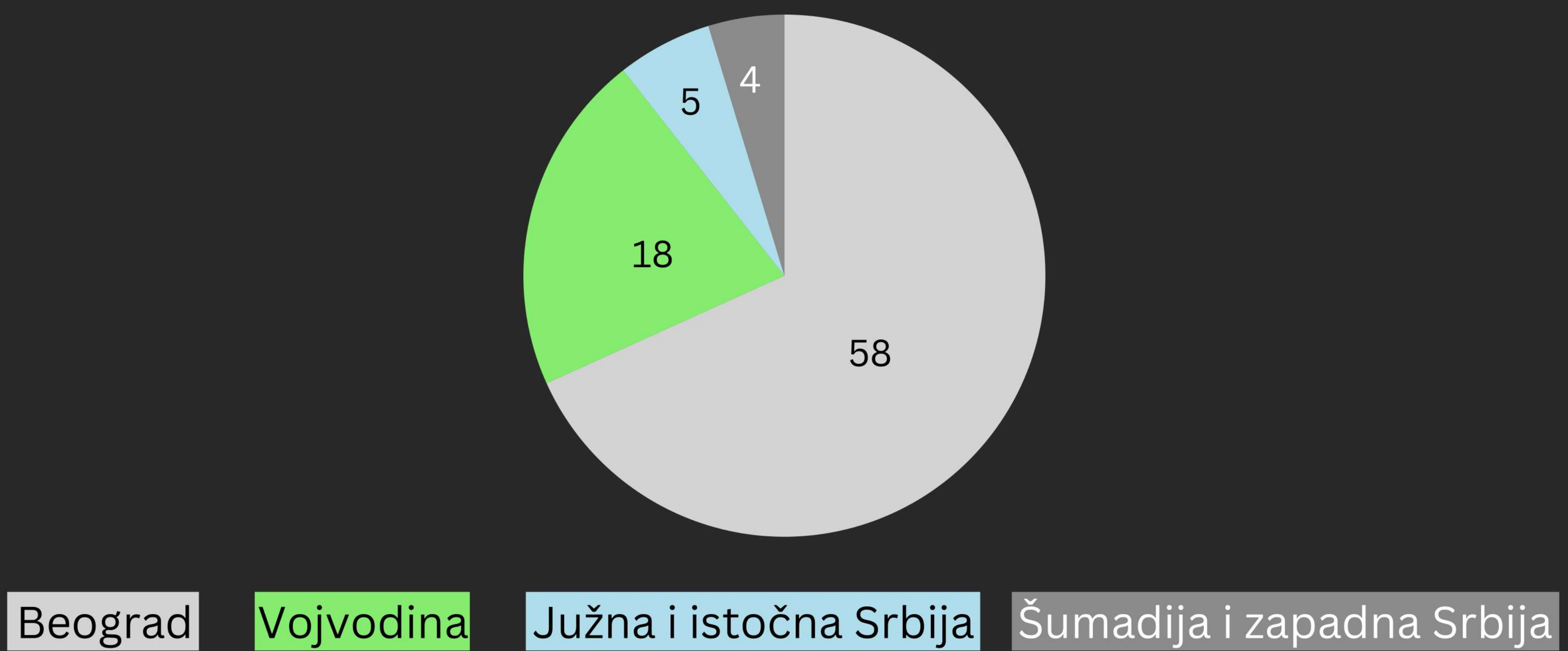
Gej prebroditelj fizičkog napada u Beogradu

Prema tipu naselja, 76 (89,4%) incidenata je zabeleženo u urbanim, a devet (10,6%) u ruralnim sredinama, što je raspodela identična onoj iz 2022. godine. Ovi podaci ukazuju na to da se incidenti u ruralnim sredinama manje događaju ili su našem udruženju manje dostupni za evidentiranje. Međutim, u 2023. zabeležen je trend smanjenja procenata evidentiranih incidenata u Beogradu i povećanja udela incidenata iz ostalih delova Srbije, kao i povećanje liste opština u kojima su incidenti zabeleženi. Tako je u Beogradu dokumentovano 58 incidenata (68,2%), u Vojvodini 18 (21,2%), Južnoj i Istočnoj Srbiji pet (5,9%), a u Šumadiji i Zapadnoj Srbiji četiri (4,7%) incidenta. Prema opštinama izuzev Beograda, deset (11,8%) slučajeva je dokumentovano u Novom Sadu, u Sremskoj Mitrovici dva incidenta (2,4%), a u Bujanovcu, Negotinu, Nišu, Despotovcu, Kragujevcu, Kruševcu, Jagodini, Subotici, Staroj Pazovi, Somboru, Pančevu, Vršcu i Beloj Crkvi evidentiran je po jedan (1,2%) incident.



Opština	Broj incidenata	Procenat	Oblast	Broj incidenata	Procenat
			Beograd	58	68,2%
Novi Sad	10	7,4%	Vojvodina	18	21,2%
Sremska Mitrovica	2	2,4%			
Subotica	1	1,2%			
Stara Pazova	1	1,2%			
Sombor	1	1,2%			
Pančevo	1	1,2%			
Vršac	1	1,2%			
Bela Crkva	1	1,2%			
Bujanovac	1	1,2%	Južna i Istočna Srbija	5	5,9%
Požarevac	1	1,2%			
Negotin	1	1,2%			
Niš	1	1,2%			
Kragujevac	1	1,2%	Šumadija i Zapadna Srbija	4	4,7%
Kruševac	1	1,2%			
Despotovac	1	1,2%			
Jagodina	1	1,2%			

Tabela 5. Prikaz incidenata prema opštini i oblasti u 2023. godini



Grafikon 3. Prikaz incidenata prema oblasti u 2023. godini

Tip lokacije	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Glavni grad	66,7%	76,2%	74,6%	76,9%	59,0%	75,5%	68,2%
Ostali gradovi	29,6%	9,5%	15,9%	13,5%	35,0%	20,2%	24,7%
Manja mesta	3,7%	14,3%	9,5%	9,6%	6,0%	4,3%	7,1%

Tabela 6. Uporedni prikaz incidenata prema tipu lokacije za period 2017-2023

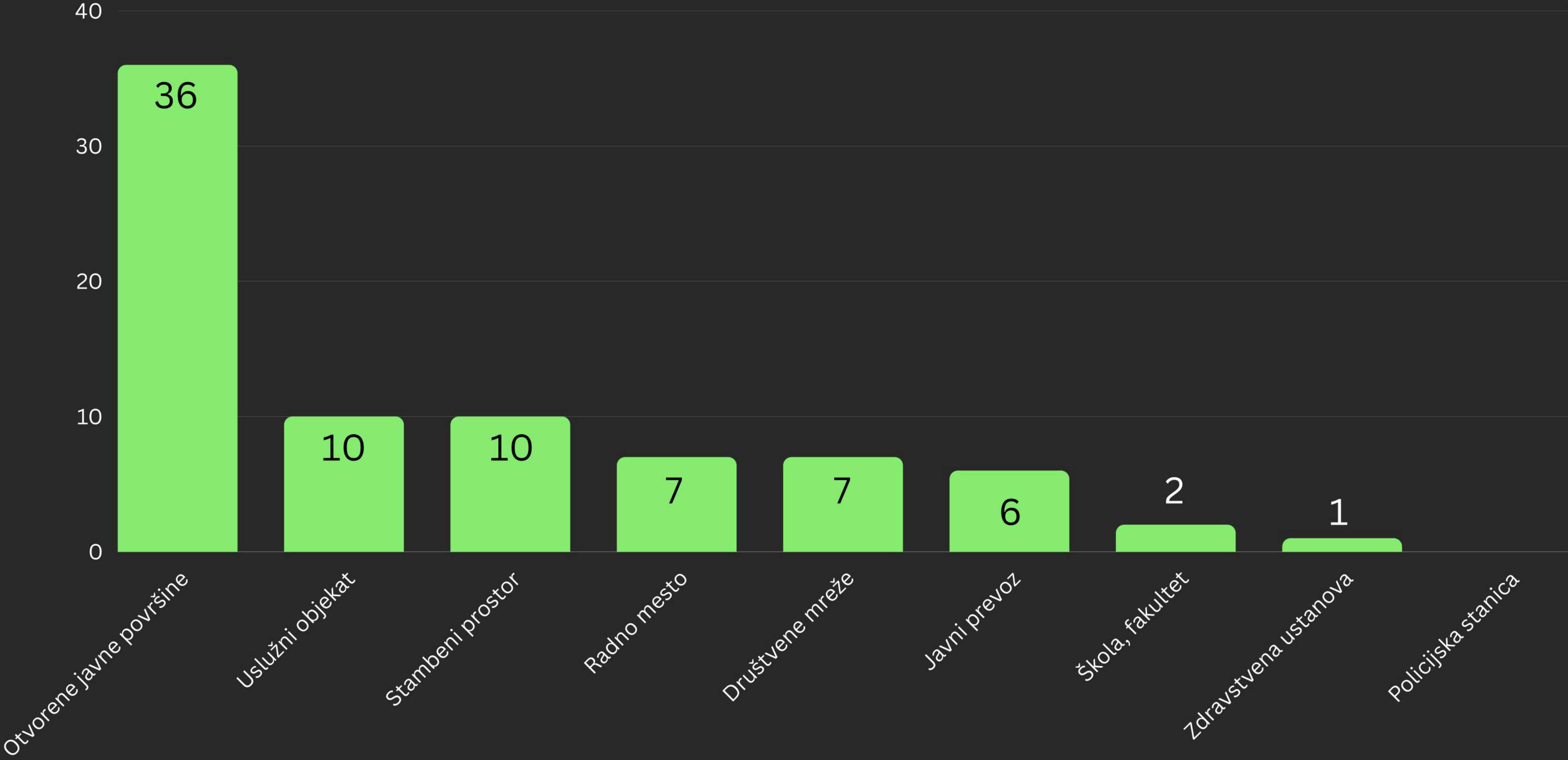
U javnoj sferi je zabeleženo 62 (72,9%) incidenta, od toga 36 (42,4%) na otvorenim javnim površinama, a 26 (30,6%) u zatvorenim javnim prostorima: u uslužnim objektima deset (11,8%), na radnom mestu sedam (8,2%), u javnom prevozu šest (7,1%), a u institucijama tri (3,5%). Kada se radi o institucijama, u školama, odnosno na fakultetima zabeležena su dva (2,4%) incidenta, a u zdravstvenoj ustanovi jedan (1,2%) incident.

U privatnoj sferi zabeleženo je deset (11,8%) incidenta, od toga u privatnom smeštaju osam (9,4%), a u zajedničkom smeštaju dva (2,4%) incidenta. Oba incidenta zabeležena u zajedničkom smeštaju su se dogodila u studentskim domovima.

U medijima ili online zabeleženo je 13 (15,3%) incidenata. Jedan (1,2%) incident dogodio se u tradicionalnim medijima, devet (10,6%) je zabeleženo u digitalnim medijima, a tri (3,5%) su se dogodila kroz komunikacione kanale. Incident zabeležen u tradicionalnim medijima dogodio se na televiziji. Kada se radi o incidentima zabeleženim u digitalnim medijima, sedam (8,2%) incidenata je dokumentovano na društvenim mrežama, a dva (2,4%) na tzv. divljim digitalnim medijima (digitalnim medijima bez impresuma). Raspodela zabeleženih incidenta na društvenim mrežama je sledeća: tri (3,5%) incidenta na Instagramu, dva (2,4%) incidenta na platformi X, i po jedan (1,2%) na Fejsbuku i Jutjubu.

	2018		2019		2020		2021		2022		2023	
Mesto	Broj incidenata	Procenat	Broj incidenata	Procenat	Broj incidenata	Procenat	Broj incidenata	Procenat	Broj incidenata	Procenat	Broj incidenata	Procenat
Otvorene javne površine	11	26,2%	18	28,6%	8	15,4%	19	22,9%	38	40,4%	36	42,4%
Društvene mreže	5	11,9%	7	11,1%	18	34,6%	21	25,3%	11	11,7%	7	8,2%
Stambeni prostor	9	21,4%	8	12,7%	6	11,5%	15	18,1%	10	10,6%	10	11,8%
Radno mesto	5	11,9%	6	9,5%	4	7,7%	10	12,0%	5	5,3%	7	8,2%
Uslužni objekat	2	4,8%	5	7,9%	3	5,8%	2	2,4%	6	6,4%	10	11,8%
Škola, fakultet	3	7,1%	3	4,8%	3	5,8%	1	1,2%	3	3,2%	2	2,4%
Javni prevoz	1	2,4%	3	4,8%	0	0,0%	5	6,0%	2	2,1%	6	7,1%
Policijska stanica	1	2,4%	2	3,2%	3	5,8%	1	1,2%	4	4,3%	0	0%
Zdravstvena ustanova	2	4,8%	0	0,0%	1	1,9%	5	6,0%	3	3,2%	1	1,2%

Tabela 7. Uporedni prikaz incidenata prema mestu za period 2018-2023



Grafikon 4. Prikaz incidenata prema mestu u 2023. godini

POVREDA

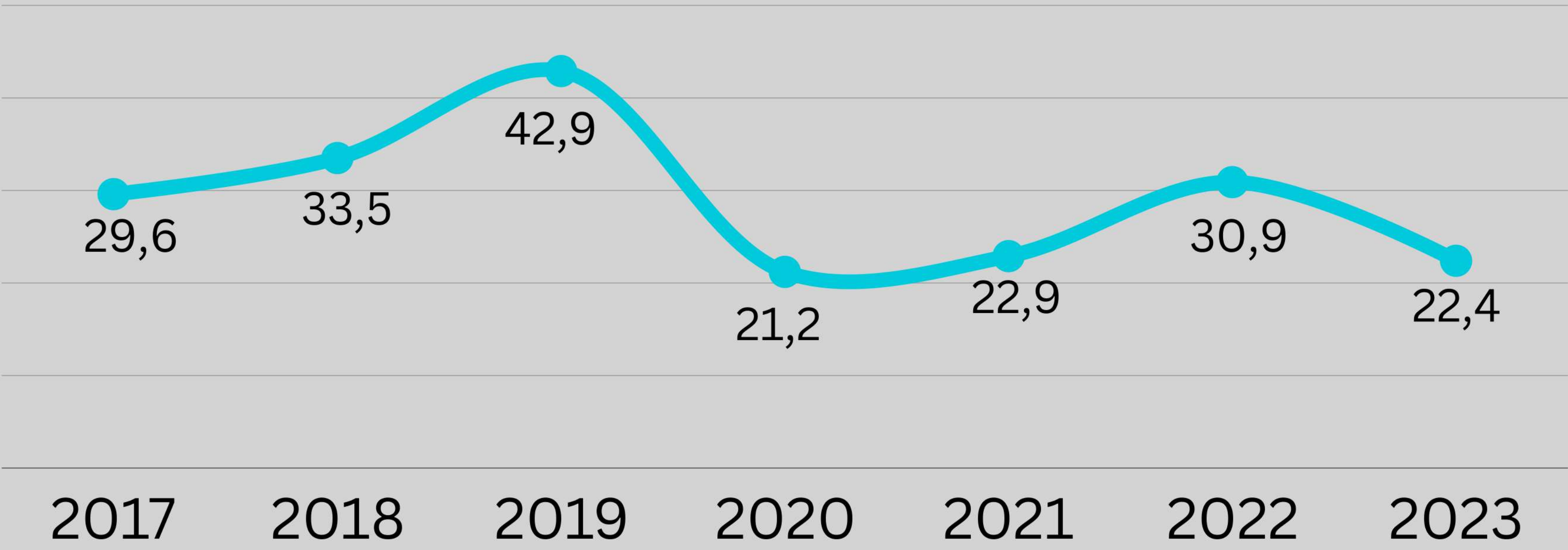
“Osećao sam se vema izloženo i ugroženo jer me je neko autovao i javno ismevao (zbog rodnog identiteta). Nadležni organi bi trebalo da imaju protokole o zaštiti prava i telesnog integriteta kvir osoba.”

Transrodni prebroditelj diskriminacije i seksualnog uznemiravanja u Beogradu

Iako većina slučajeva uključuje nekoliko vrsta povrede, klasifikovani su isključivo prema jednom, najtežem obliku povrede. Kada se radi o zločinima iz mržnje u 19 (22,4%) incidenata počinjeno je fizičko nasilje nad prebroditeljka_{ima}, što je značajno manji broj slučajeva od evidentiranih prethodne godine, dok ovaj broj incidenata čini sličan udeo u ukupnom broju. Nadalje, dokumentovano je 11 (12,9%) pretnji, 21 (24,7%) slučaj uznemiravanja, osam (9,4%) slučajeva uništavanja imovine i tri (3,5%) slučaja seksualnog uznemiravanja. Kada se radi o diskriminaciji, institucionalna diskriminacija je zabeležena u tri (3,5%) slučaja, 11 (12,9%) diskriminatornih postupaka i devet (10,6%) slučajeva govora mržnje.

Procenat fizički nasilnih incidenata	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	29,6%	33,5%	42,9%	21,2%	22,9%	30,9%	22,4%

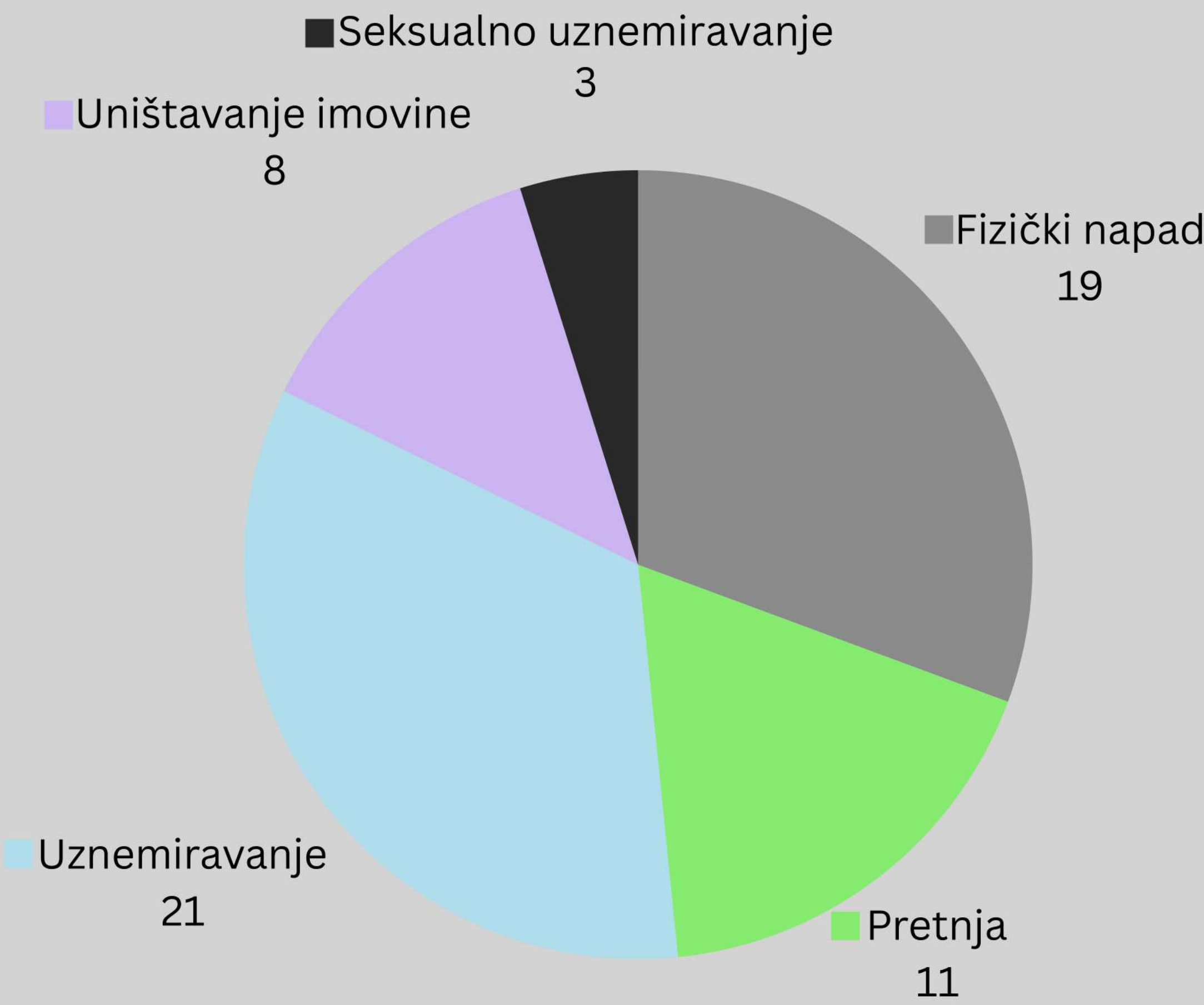
Tabela 8. Uporedni prikaz udela fizički nasilnih incidenata u ukupnom broju incidenata za period 2017-2023



Grafikon 5. Uporedni prikaz udela fizički nasilnih incidenata u ukupnom broju incidenata za period 2017-2023

Zločin iz mržnje	Broj incidenata	Procenat od svih zločina iz mržnje	Procenat od ukupnog broja incidenata
Fizički napad	19	30,6%	22,4%
Pretnja	11	17,7%	12,9%
Uznemiravanje	21	33,9%	24,7%
Uništavanje imovine	8	12,9%	9,4%
Seksualno uznemiravanje	3	4,8%	3,5%
Ukupno	62	100,0%	72,9%
Diskriminacija	Broj incidenata	Procenat od sve diskriminacije	Procenat od ukupnog broja incidenata
Institucionalna diskriminacija	3	13,0%	3,5%
Diskriminacioni postupak	11	47,8%	12,9%
Govor mržnje	9	39,1%	10,6%
Ukupno	23	100,0%	25,5%

Tabela 9. Prikaz incidenata prema tipu povrede u 2023. godini



Grafikon 6. Prikaz zločina iz mržnje prema tipu povrede u 2023. godini



Psihička uznemirenost, kao jedina posledica pretrpljenog incidenta, pojavila se kod 70 (82,4%) prebroditelja_ki. Za njom slede fizičke povrede koje su bile posledica incidenta u osam (9,4%) slučajeva. Od ukupno dokumentovanih 19 fizičkih napada, nešto manje od polovine je, dakle, bilo veoma nasilno, odnosno rezultiralo fizičkim povredama prebroditelja_ke. Narušavanje seksualnog integriteta zabeleženo je u jednom (1,2%) slučaju, a uništavanje imovine u šest (7,1%) slučajeva kao posledica incidenta.

Pretrpljene posledice	Broj incidenata	Procenat
Psihička uznemirenost	70	82,4%
Fizičke povrede	8	9,4%
Narušavanje seksualnog integriteta	1	1,2%
Uništavanje imovine	6	7,1%

Tabela 10: Prikaz incidenata prema pretrpljenim posledicama u 2023. godini

MOTIV

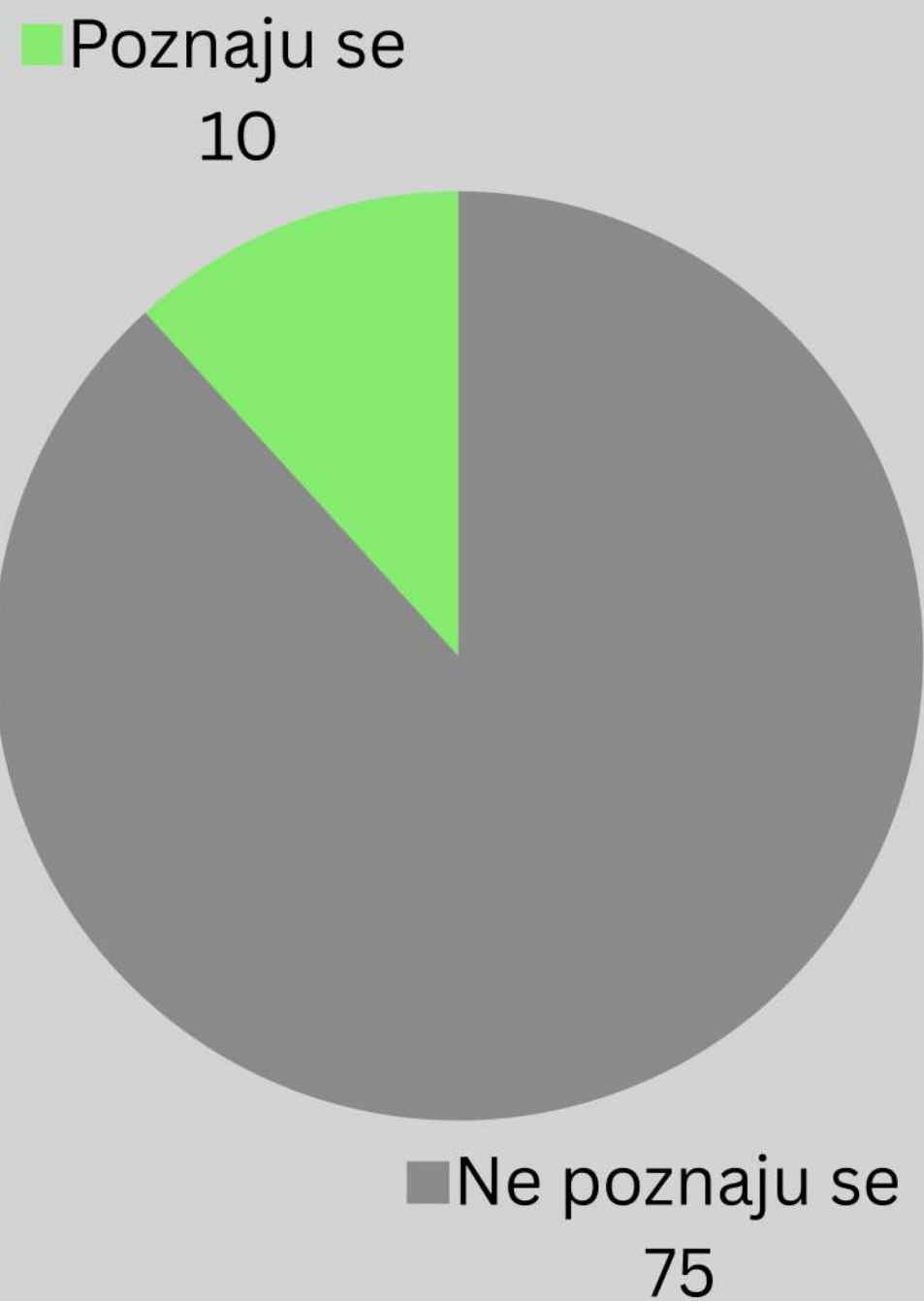
“Kada sam došla na trening, jedan zaposleni mi je rekao da se oni zbog mene osećaju neprijatno i da je vlasnik rekao da više ne dolazim.”

Transrodna prebroditeljka diskriminacije u Kragujevcu

Za razumevanje motivacije za činjenje incidenta važne su i informacije o poznavanju, odnosno nepoznavanju, počinitelja_ke i prebroditelja_ke. U čak 75 (88,2%) slučajeva počinitelj_ka je nepoznat_a prebroditelju_ki. Od deset (11,8%) slučajeva u kojima su se počinitelj_ka i prebroditelj_ka poznavali, u četiri (4,7%) su u rodbinskom odnosu a u šest (7,1%) u poslovnom odnosu. Ovi podaci govore da se napadi na kvir osobe najčešće dešavaju od strane osoba koje ih ne poznaju, ali da ni bliži odnosi, kao što su rodbinski ili poslovni, nisu sigurno mesto za kvir osobe.

Odnos sa prebroditeljem_kom		Broj incidenata	Procenat
Ne poznaju se		75	88,2%
Poznaju se		10	11,8%
	Rodbinski odnos	4	4,7%
	Poslovni odnos	6	7,1%

Tabela 11. Prikaz incidenata prema odnosu počinitelja_ki i prebroditelja_ki u 2023. godini



Grafikon 7. Prikaz incidenata prema odnosu počinitelja_ki i prebroditelja_ki u 2023. godini

Odnos	2022	2023
Ne poznaju se	78,7%	88,2%
Poznaju se	20,2%	11,8%
Nepoznato	1,1%	0%

Tabela 12. Uporedni prikaz incidenata prema odnosu počinitelja_ki i prebroditelja_ki za period 2022-2023²¹

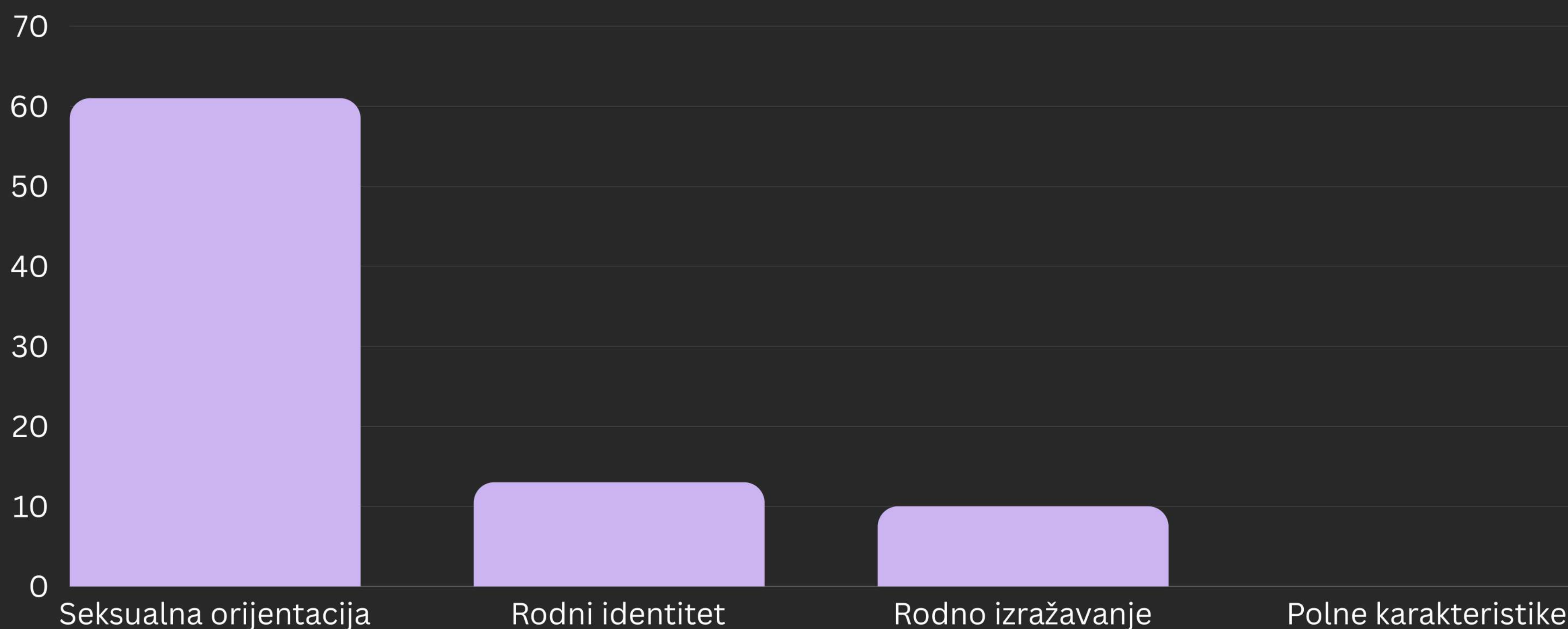
Kada se radi o distribuciji ličnih svojstava prema kojima je počinitelj_ka pokazao_la predrasudu pri izvršenju incidenta, u 61 (71,8%) slučaju to je bila seksualna orijentacija prebroditelja_ke. Nakon toga, u 13 (15,3%) slučajeva rodni identitet prebroditelja_ke, a u deset (11,8%) slučajeva rodno izražavanje. Pri tumačenju ovih podataka, važno je uzeti u obzir i da je broj transrodnih osoba višestruko niži od broja osoba koje nisu heteroseksualne.²² Prema tome, iako podaci pokazuju da je viktimizacija na osnovu rodnog identita niža u odnosu na viktimizaciju na osnovu seksualne orijentacije, već dve godine zaredom, ona je zapravo vrlo visoka ukoliko se sagleda u odnosu na broj trans osoba. Takođe, pokazuje se da, u istraživanjima neretko zanemareno, rodno izražavanje prebroditelja_ke ima značajnu ulogu u razumevanju protivpravnog postupanja prema kvir osobama. Ukupno 12 (14,1%) incidenta motivisanih upravo predrasudom prema rodnom izražavanju prebroditelja_ke zabeleženo je tokom 2023. godine.

Takođe, važno je uzeti u obzir i intersekciju ovih, kao i drugih ličnih svojstava kvir osoba. Zbog još uvek malog uzorka koje Da se zna! poseduje usled skorašnje promene metodologije, rano je raditi intersekcijsku analizu podataka o predrasudama, ali važno je istaći da su i ostala lična svojstava bila predmet predrasude u incidentima evidentiranim tokom 2023. godine, i to pripadnost ili povezanost sa kvir zajednicom u osam (9,4%) incidenata, kao i pol i HIV status u po jednom (1,2%) incidentu.

Lično svojstvo prema kojem je pokazana predrasuda	Broj incidenata	Procenat
Seksualna orijentacija	61	71,8%
Rodni identitet	13	15,3%
Rodno izražavanje	12	14,1%
Povezanost sa kvir zajednicom	8	9,4%
HIV status	1	1,2%
Pol	1	1,2%
Polne karakteristike	0	0,0%

Tabela 13. Prikaz incidenata prema ličnom svojstvu prema kome je pokazana predrasuda za 2023. godinu

21 Poređenje je prikazano samo za prethodnu godinu zbog činjenice da se ova vrsta podataka beleži tek od 2022. godine
22 Reuters (2023). "Three percent in England and Wales identify as lesbian, gay or bisexual - census" Dostupno na: <https://rb.gy/xxgty>

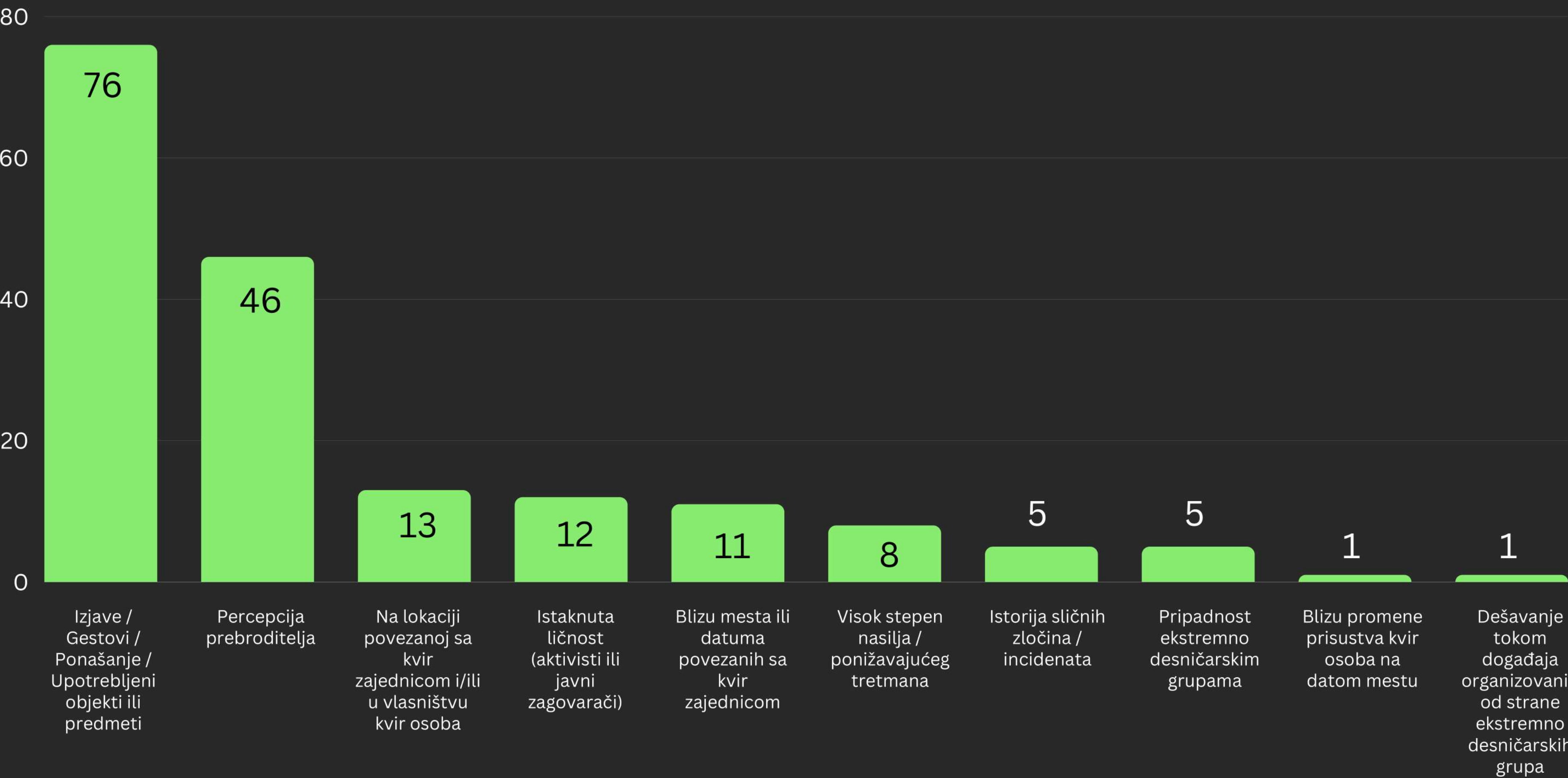


Grafikon 8. Prikaz incidenata prema ličnom svojstvu prema kome je pokazana predrasuda u 2023. godini

U pogledu pokazatelja koji ukazuju na to da je počinitelj_ka bio_la motivisan_a predrasudom prema SORI prebroditelja_ke u čak 76 (89,4%) slučajeva pokazatelj je verbalno i neverbalno ponašanje počinitelja_ke, koje uključuje upotrebu homofobičnog i transfobičnog rečnika prilikom izvršenja incidenta. U 46 (54,1%) slučajeva su prebroditelji_ke imali percepciju da su pretrpeli incident zbog svoje SORI. Nakon toga, u 13 (15,3%) slučajeva incident se dogodio na lokaciji koja je u vlasništvu kvir osoba ili se povezuje sa kvir osobama, a u 11 (12,9%) incidenata pokazatelj je bio to što je incident izvršen blizu datuma koji se povezuje sa kvir zajednicom. U 12 (14,1%) slučajeva je prebroditelj_ka je bio_la poznat_a po svom aktivističkom angažmanu za jednakost kvir osoba. Takođe, u jednom (1,2%) slučaju se incident dogodio na mestu sa povećanim prisustvom kvir osoba. U osam (9,4%) incidenata počinitelj_ka je pokazao_la posebnu okrutnost prema prebroditelju_ki, što je takođe jedan od pokazatelja da je zločin motivisan mržnjom. U pet (5,9%) slučajeva je pokazatelj predrasude istorija slučajnih dela, a u takođe pet (5,9%) je bila pripadnost počinitelja ekstremno desničarskim grupama. Na kraju, jedan (1,2%) incident je za pokazatelj predrasude imao dešavanje tokom događaja organizovanih od strane ekstremno desničarskih grupa.

Pokazatelji predrasude	2022		2023	
	Broj incidenata	Procenat	Broj incidenata	Procenat
Izjave / gestovi / ponašanje / upotrebljeni objekti ili predmeti	80	85,1%	76	89.4%
Pripadnost ekstremno desničarskim grupama	3	3,2%	5	5.9%
Istorija sličnih zločina / incidenata	6	6,3%	5	5.9%
Dešavanje tokom događaja organizovanih od strane ekstremno desničarskih grupa	0	0%	1	1,2%
Blizu mesta ili datuma povezanih sa kvir zajednicom	31	33,0%	11	12.9%
Blizu promene prisustva kvir osoba na datom mestu	2	2,1%	1	1.2%
Visok stepen nasilja / ponižavajućeg tretmana	11	11,7%	8	9.4%
Istaknuta ličnost (aktivisti ili javni zagovarači)	7	7,4%	12	14.1%
Na lokaciji povezanoj sa kvir zajednicom i/ili u vlasništvu kvir osoba	7	7,4%	13	15.3%
Percepcija prebroditelja_ke	55	58,5%	46	54.1%

Tabela 14. Uporedni prikaz incidenata prema pokazatelju predrasude za period 2022-2023



Grafikon 9. Prikaz incidenata prema pokazatelju predrasude u 2023. godini

PRIJAVA

“Tokom svog četvorogodišnjeg rada, neprekidno dobijam uvrede i pretnje na društvenim mrežama i putem telefona. Većinu sam više puta prijavljivao, ali slučajevi nikada nisu razrešeni.”

Gej prebroditelj pretnji u Beogradu

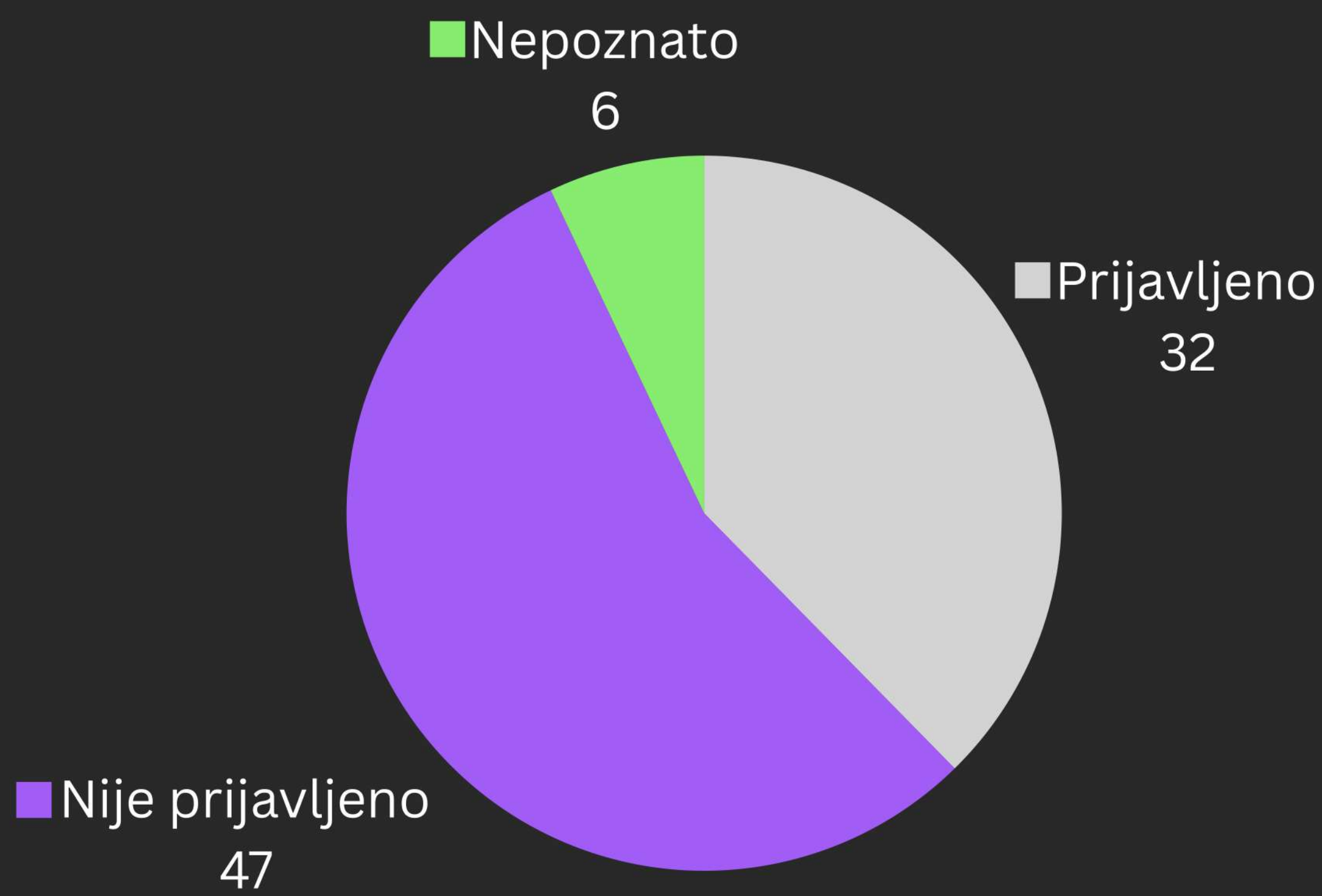
Tek nešto manje od 40% zabeleženih slučajeva je bilo vidljivo nadležnim institucijama. Od 32 (37,6%) incidenta koji su prijavljeni, 28 (32,9%) je prijavljeno u okviru krivičnogpravnog i pravosudnog sistema. Nezavisnim telima prijavljeno je tek dva (2,4%) incidenta, oba Povereniku za zaštitu ravnopravnosti, dok su dva (2,4%) incidenta prijavljena na drugim mestima, odnosno Jutjubu i Savetu za štampu.²³ Za 35 (41,2%) slučajeva se zna da nisu prijavljeni nijednoj instituciji, a status prijave za 19 (22,4%) incidenata ostao je nepoznat.

Kada se radi o statusu prijavljenih slučajeva, u čak šest (7,1%) slučajeva krivična prijava nije ni zabeležena. Policijski_e službenici_e neretko pronalaze razne izgovore da ne zabeleže krivičnu prijavu preboroditelja_ki, upućujući ih na drugu policijsku stanicu, da pozovu stanicu kasnije ili da dođe u drugo vreme. Sedam (8,2%) slučajeva se nalazi u istrazi, tri (3,5%) u predistražnom postupku i jedan (1,2%) u sudskom postupku. Ishod slučaja u 11 (12,9%) incidenata ostao je nepoznat.

Prijava	2019		2020		2021		2022		2023	
	Broj incidenata	Procenat	Broj incidenata	Procenat	Broj incidenata	Procenat	Broj incidenata	Procenat	Broj incidenata	Procenat
Prijavljeno	29	46,0%	15	28,8%	13	15,7%	42	44,7%	32	37,6%
Nije prijavljeno	33	52,4%	31	59,6%	68	81,9%	47	50,0%	47	55,3%
Nepoznato	1	1,6%	6	11,5%	2	2,4%	5	5,3%	6	7,1%

Tabela 15. Uporedni prikaz prijave incidenata za period 2019 - 2023

23 Za razliku od podataka u kojim jedan odgovor isključuje druge, podaci o instancama kojima su slučajevi prijavljeni i statusu predmeta nisu međusobno isključujući zato što su neki incidenti prijavljeni većem broju aktera i u vezi sa njima se vodi više različitih postupaka. Prema tome, zbir incidenata podeljenih prema instanci kojoj su prijavljeni prelazi 32 prijavljena incidenta, odnosno procenti prelaze 37,6%. Takođe, zbir incidenata podeljenih prema status predmeta prijavljenih u okviru krivičnogpravnog sistema prelazi 28, odnosno 32,9%.



Grafikon 10. Prikaz prijave incidenata u 2023. godini

Incident prijavljen	Broj incidenata	Procenat od ukupnog broja incidenata	Procenat od ukupnog broja prijavljenih incidenata
Policija/Pravosudni sistem	28	32,9%	87,5%
Druge OCD	0	0%	0%
Poverenik za zaštitu ravnopravnosti	2	2,4%	6,3%
Zaštitnik građana	0	0%	0%
Drugo	2	2,4%	6,3%

Tabela 16. Prikaz incidenata prema instituciji/organizaciji kojoj su incidenti prijavljeni u 2023. godini



Grafikon 11. Prikaz incidenata prema instituciji/organizaciji kojoj su incidenti prijavljeni u 2023. godini

Status predmeta	Broj incidenata	Procenat	Procenat od ukupno prijavljenih
Krivična prijava nije zabeležena	6	7,1%	19,4%
Predistražni postupak	3	3,5%	9,7%
U istrazi	7	8,2%	22,6%
Sudski proces	1	1,2%	3,2%
Nepoznato	11	12,9%	35,5%

Grafikon 11. Prikaz incidenata prema instituciji/organizaciji kojoj su incidenti prijavljeni u 2023. godini

Nepoverenje u institucije jedan je od glavnih razloga za neprijavljivanje incidenata. Njegov stepen smo merili ponuđenim odgovorima koji su varirali od najtežeg oblika - straha od sekundarne viktimizacije (“strah od diskriminacije i podsmevanja”), do najblažeg, koji se odražava kroz nedovoljnu efikasnost (“ništa se ne bi dogodilo/promenilo”, “zbog zabrinutosti da se incident ne bi shvatio ozbiljno”). Zbirno, šest (7,1%) incidenata ostalo je neprijavljeno zbog ovakvih razloga, a svaki od ova tri razloga pojavio se po dva puta. Pored nepoverenja u institucije, njihova nepristupačnost za prebroditelje_ke se izdvaja kao značajan razlog za neprijavljivanje incidenta. Nepristupačnost institucija se javlja kao razlog u tri (3,5%) slučaja. Ona takođe varira od toga da prebroditelji_ke nisu upoznati_e sa procedurom i institucijama kojima mogu prijaviti incidente (“nisam znao_la kako ili gde da prijavim”) ili, ako im je procedura poznata, smatraju da je isuviše komplikovana (“previše problematično za prijavljivanje, a nemam toliko vremena”), pa sve do toga da ne znaju da postojanje antidiskriminacione legislative (“nisam znao_la da postoje zakoni koji me štite”). Što se ostalih razloga tiče, u tri (3,5%) slučaja prebroditelji_ke navode da je njihova odluka da ne prijave incident samo privremenog karaktera (“možda ću prijaviti incident u budućnosti”). Sa ovim razlogom je u vezi neprijavljivanje zbog prevelike uznemirenosti izazvane incidentom, koja se javlja u po jednom (1,2%) slučaju (“Bio_la sam previše uznemiren_a da bih prijavio_la incident”).

U dva (2,4%) slučaja prebroditelji_ke nisu prijavili_e incident zbog naviknutosti na ovakva dešavanja (“nije vredno prijavljivanja - to se stalno dešava”), a u jednom (1,2%) slučaju jer nisu želeli da se autuju nadležnim organima (“nisam hteo_la da otkrijem svoja SORI lična svojstva”). Od ponuđenih raloga iz upitnika, preostala tri razloga (“strah od zastrašivanja od strane počinitelja_ke”, “sam_a sam rešio_la problem / uz pomoć porodice_prijatelja”, “nisam mislio_la da će ljudi razumeti o čemu govorim”) nisu bila faktor ni u jednom neprijavljenom slučaju. Za preostali 31 (36,5%) slučaj razlozi za neprijavljivanje su ostali nepoznati.

Razlog neprijavljivanja	Broj incidenata	Procenat	Procenat od ukupno neprijavljenih	
Možda ću prijaviti u budućnosti	3	3,5%	6,4%	Nepoverenje u institucije
Nije vredno prijavljivanja - to se stalno dešava	2	2,4%	4,3%	Nepristupačnost institucija
Ništa se ne bi dogodilo/promenilo	2	2,4%	4,3%	Ostali razlozi
Zbog zabrinutosti da se incident ne bi shvatio ozbiljno	2	2,4%	4,3%	
Strah od diskriminacije ili podsmevanja	2	2,4%	4,3%	
Nisam znao_la kako ili gde da prijavim	1	1,2%	2,1%	
Previše problematično za prijavljivanje, a nemam toliko vremena	1	1,2%	2,1%	
Nisam znao_la da postoje zakoni koji me štite	1	1,2%	2,1%	
Bio_la sam previše uznemiren_a da bih prijavio_la incident	1	1,2%	2,1%	
Nisam hteo_la da otkrijem svoja SORI lična svojstva	1	1,2%	2,1%	
Nepoznati razlozi	31	36,5%	66,0%	

Tabela 17. Prikaz incidenata prema statusu predmeta u 2023. godini

OPISI ZLOČINA IZ MRŽNJE

U ovom odeljku su opisani dokumentovani zločini iz mržnje koji su klasifikovani kao slučajevi fizičkog nasilja, pretnji i uništavanja imovine prema unapred određenom univerzalnom sistemu klasifikacije za organizacije civilnog društva koje dostavljaju podatke za godišnji izveštaj o zločinima iz mržnje OEBS/ODIHR-a. Za svaki zločin iz mržnje naveden je datum, izvor, lokacija i pokazatelj predrasude počinitelja_ke. Međutim, treba imati u vidu da većina navedenih slučajeva uključuje i drugi tip povrede, ali da su klasifikovani prema najtežem obliku povrede.

Datum incidenta	Država, lokacija	Izvor	Opis incidenta: Kada, gde i kako se incident dogodio?	Indikatori pristrasnosti: Zašto je ovo incident iz mržnje?	Dodatne informacije, komentari
FIZIČKO NASILJE (broj: 22 = 19 fizičkih napada + 3 seksualna napada)					
03.02.23	Srbija, Beograd	Svedok	Zaposleni u kvir kafiću je prijavio da je muškarac, koji je rekao da je "vođa fudbalskih huligana", ušao u kafić, vređao goste na osnovu njihove seksualne orijentacije, udario neke od njih i iznudio novac. Incident je prijavljen policiji, a status prijave je nepoznat.	Počinitelac je koristio homofobni rečnik; incident se dogodio blizu kvir mesta; počinitelj pripada desničarskim grupama.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 398)
15.02.23	Srbija, Novi Sad	Prebroditelj	Prebroditelj (gej muškarac) je fizički napadnut od strane grupe nepoznatih muškaraca ispred zgrade u kojoj živi. Zadobio je lakše telesne povrede i oštećen mu je telefon. Počinioci su pobjegli kada se komšija približio mestu događaja. Prebroditelj je pozvao policiju koja nije evidentirala žalbu niti se pojavila na mestu događaja.	Počinioci su koristili homofobni rečnik.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 309)
25.02.23	Srbija, Beograd	Prebroditelj	Prebroditelj (gej muškarac) je fizički napadnut nakon što je poljubio svog dečka ispred noćnog kluba. Napao ga je pripadnik obezbeđenja koji je stajao na vratima i video ih. Preživeli je prijavio incident policiji, a status prijave je nepoznat.	Počinitelj je koristio homofobni rečnik; incident se dogodio blizu kvir mesta; prebroditelj prepoznat kao kvir osoba.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 302)

28.02.23	Srbija, Beograd	Mediji	Trojica prebroditelja (za koje se pretpostavlja da su gej muškarci) napadnuti su nožem od strane počinilaca koji pripadaju ekstremističkoj grupi Skinhedī. Dvojica prebroditelja su zadobili teške telesne povrede i morali su biti prevezeni u bolnicu.	Počinioci su koristili homofobni rečnik; pripadaju desničarskoj grupi; visok stepen nasilja.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 307)
12.03.23	Srbija, Beograd	Prebroditelj	Prebroditelji (dva gej muškarca) su sedeli na klupi ispred zgrade u kojoj jedan od njih živi. Prišla im je grupa muškaraca i počerla da ih vređa i fizički napda, pre nego što su pobjegli. Incident nije prijavljen nadležnim organima.	Počinioci su koristili homofobni rečnik.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 315)
07.05.23	Srbija, Novi Sad	Prebroditelj	Prebroditelj (gej muškarac) je hodao ulicom kada mu je drugi muškarac stao na put, komentarisao njegovu odeću i pretpostavljenu seksualnost, rekavši da ga odeća koju prebroditelj nosi provocira. Prebroditelj je uspeo da pobjegne i prijavi incident policiji. Slučaj je dospao na sud, ali zbog toga počinilac ima pristup ličnim podacima prebroditelja, uključujući kućnu adresu, što prebroditelja čini zabrinutim za svoju bezbednost.	Počinitelj je koristio homofobni rečnik; prebroditelj je kvir aktivista.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 365)
22.05.23	Srbija, Beograd	Prebroditelj	Prebroditelj (gej muškarac) je udaren u lice dok je bio u javnom prevozu. Muškarac koji ga je udario rekao je "Ped*ru, neću da te vidim ovde tako obučenog". Incident nije prijavljen nadležnim organima.	Počinitelj je koristio homofobni rečnik.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 324)
18.06.23	Srbija, Pančevo	Svedok	Prebroditelj (gej muškarac) je bio na karnevalu sa prijateljem. Nakon što ga je počinilac ispitivao, prebroditelj je rekao da je gej i da ga ostavi na miru. Počinilac ga je zgrabio za vrat i udario u lice. Nije poznato da li je incident prijavljen nadležnim organima.	Počinilac je koristio homofobni rečnik; prebroditelj prepoznat kao kvir osoba.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 379)
29.06.23	Srbija, Novi Sad	Prebroditelj	Tokom "Novosadske Nedelje ponosa" prebroditelj (gej muškarac, aktivista) je udaren u leđa i skinuli su mu bedževe sa ranca dok je išao na događaj povodom obeležavanja Nedelje ponosa. Incident je prijavljen policiji, ali status prijave je nepoznat.	Počinitelj je koristio homofobni rečnik.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 337)
11.07.23	Srbija, Niš	Prebroditeljka	Počinitelji (roditelji trans žene) su je fizički zlostavljali tokom dužeg perioda nakon što im je rekla da je trans. Incident je prijavljen policiji i trenutno je u fazi istrage.	Počinitelji su koristili transfobni rečnik; visok stepen nasilja; prebroditeljka prepoznata kao kvir osoba.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice i rodno zasnovan zločin iz mržnje. (šifra 388)
18.07.23	Srbija, Kruševac	Prebroditelji	Omladinski kulturni centar Kruševca je organizovao panel diskusiju o homo- i transfobiji i objavio događaj na Facebooku. Pre događaja su počeli da dobijaju preteće poruke i pozive od lokalnog stanovništva da otkazu panel. Na dan događaja, grupa od oko 50 ljudi se okupila ispred Centra, skandirala nacionalističke parole i bacala kamenje na aktiviste koji su bili na terasi. Policija je ranije obavestena o mogućem riziku za događaj i poslala je patrolu sa tri policajca koji su ostali u autu sve vreme. Aktivisti su pokušali da kontaktiraju policiju da pošalju više ljudi, ali su odbili.	Počinioci su koristili homofobni rečnik; na datum povezan sa kvir zajednicom i blizu mesta povezanog sa kvir osobama; počinioci pripadaju desničarskim grupama.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 375)

31.07.23	Srbija, Beograd	Prebroditelj	Prebroditelj (gej muškarac) je razgovarao sa prijateljem u školskom dvorištu kada mu je prišla grupa dečaka i počela da ga ispituje o njegovoj seksualnoj orijentaciji. Kada je odbio da se uključi u razgovor, udarili su ga, pljuvali i pretili mu da će poslati "fudbalske huligane" na njega. Prebroditelj je uspeo da pobegne i pozvao policiju koja je stigla nakon 20 minuta i uzela izjavu, ali su ga takođe pitali da li je nešto uradio da ih provocira. Slučaj je trenutno u fazi istrage.	Počinioci su koristili homofobni rečnik; počinioci pripadaju desničarskim grupama; visok stepen nasilja.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 341)
14.08.23	Srbija, Beograd	Prebroditelj	Prebroditelji (gej muškarci, par) su napadnuti u lokalnom prevozu od strane grupe mlađih muškaraca koji su ih gurali, vikali homofobne uvrede i pretili im daljim nasiljem. Incident nije prijavljen nadležnim organima.	Počinioci su koristili homofobni rečnik.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 345)
09.09.23	Srbija, Beograd	Prebroditelj	Prebroditelj (gej muškarac) je ušao u lokalni autobus nakon Parade ponosa noseći torbu sa duginom zastavom. Grupa muškaraca ga je vređala, vikala homofobne uvrede, a jedan od njih ga je udario u stomak. Incident nije prijavljen nadležnim organima.	Počinioci su koristili homofobni rečnik; prebroditelj prepoznat kao kvir osoba; na datum povezan sa kvir zajednicom.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 349)
09.09.23	Srbija, Beograd	Prebroditelj	Prebroditelju (gej muškarac) su tražili da ukloni bedževe sa kvir simbolima u lokalnom prevozu, nakon što je ušao u autobus posle Parade ponosa. Kada je odbio, muškarci su ga počeli tući. Incident je prijavljen policiji, ali status prijave je nepoznat.	Počinioci su koristili homofobni rečnik; prebroditelj prepoznat kao kvir osoba; na datum povezan sa kvir zajednicom.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 353)
21.09.23	Srbija, Sremska Mitrovica	Druge organizacije civilnog društva	Prebroditelj (maloletni dečak) je fizički napadnut od strane grupe tinejdžera u školskom dvorištu zbog njegove pretpostavljene seksualne orijentacije. U videu koji je objavljen na društvenim mrežama, počinioci su koristili homofobni rečnik dok su udarali prebroditelja u glavu. Istragom smo saznali da je incident prijavljen lokalnoj policiji, ali status prijave je nepoznat.	Počinioci su koristili homofobni rečnik; visok stepen nasilja.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 364)
27.09.23	Srbija, Beograd	Prebroditelj	(Seksualni napad) Nakon histerektomije, prebroditelj (trans muškarac) je bio na oporavku na intenzivnoj nezi. Nakon rutinske provere, četiri zaposlene (četiri žene) su se vratile u sobu i počele da ga ispituju o njegovom rodnom identitetu. Otkrile su ga i uhvatile za genitalije, pitajući da li su toliko porasle zbog hormona. Otkrile su mu grudi i pitale isto, kao i “zašto se brije ako želi da bude muškarac”. Sve vreme su se smejale. Incident nije prijavljen nadležnim organima.	Počinioci su koristili homofobni rečnik; visok stepen ponižavajućeg tretmana; prebroditelj prepoznat kao kvir osoba.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice i rodno zasnovan zločin iz mržnje. (šifra 371)
18.10.23	Srbija, Beograd	Prebroditeljka	Prebroditeljka(lezbejka) je fizički napadnuta i zlostavljana od strane roditelja nakon što su saznali za njenu seksualnu orijentaciju. Preselila se od kuće i prešla da živi sa tetkom, ali su njeni roditelji došli tamo i ponovo je napali. Incident je prijavljen policiji i roditelji su dobili zabranu prilaska. Dalji razvoj slučaja je nepoznat.	Počinitelji su koristili homofobni rečnik; visok stepen nasilja; prebroditelj prepoznat kao kvir osoba; istorija sličnih incidenata.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice (šifra 368)
04.11.23	Srbija, Beograd	Svedok	Prebroditelj (gej muškarac) je bio na kvir zabavi sa prijateljem. Ljubio je svog dečka kada ga je nepoznati muškarac napao s leđa, udarajući ga više puta u glavu, a zatim pobegao. Obezbeđenje ga nije zaustavilo. Prebroditelj je lečen u bolnici i prijavio incident policiji, koja nije zabeležila prijavu, navodeći da nemaju dovoljno informacija o počiniocu.	Visok stepen nasilja; prebroditelj prepoznat kao kvir osoba; u mestu povezanom sa kvir zajednicom.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 380)

07.12.23	Srbija, Beograd	Prebroditelj	Prebroditelj (gej muškarac), zaposleni u Pride Info Centru, izašao je da baci smeće kada ga je prolaznik udario ramenom, rekavši "ped*ru". Incident nije prijavljen nadležnim organima.	Počinitelji su koristili homofobni rečnik; blizu lokacije povezane sa kvir zajednicom.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 386)
09.12.23	Srbija, Novi Sad	Druge organizacije civilnog društva	Prebroditelj (gej muškarac) je bio u klubu gde je poljubio drugog muškarca, nakon čega ga je počinitelac gurnuo i rekao da ne mogu tu da se ljube i da moraju otići. Incident nije prijavljen nadležnim organima.	Počinitelji su koristili homofobni rečnik; prebroditelj prepoznat kao kvir osoba.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 370)
PRETNJE (broj: 11)					
06.02.23	Srbija, Beograd	Prebroditelj	Prebroditelj (gej muškarac) je dobio pretnje smrću od nepoznatih profila na Twitteru (sada X mreža). Prebroditelj je otvoreno gej novinar i poznat je javnosti. Pretnje su bile upućene njemu lično i "svim ostalim gej ljudima", navodeći da ih sve treba pobiti. Incident nije prijavljen nadležnim organima.	Počinitelac je koristio homofobni rečnik; prebroditelj prepoznat kao kvir osoba.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 305)
20.03.23	Srbija, Beograd	Prebroditelj	Prebroditeljima (gej muškarcima, par) je prišao stariji muškarac u lokalnom prevozu. Muškarac ih je pitao "Da li ste gej?" i kada su ga ignorisali, počeo je da viče homofobne uvrede, govoreći "Ubiću vas, videćete". Izašao je na sledećoj stanici i došao do prozora ispred prebroditelja, udario prozor da privuče njihovu pažnju i pokazao gest odsecanja glave. Incident je prijavljen policiji, ali status prijave je nepoznat.	Počinitelj je koristio homofobni rečnik.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 339)
06.04.23	Srbija, Beograd	Prebroditelj	Prebroditelj (gej muškarac) je pokušavao da reši sukob između dvojice kolega. Jedan od njih mu je rekao "Ped*ru, nemoj da se mešaš ili ću te udariti", ali ga je zaustavio drugi kolega. Incident nije prijavljen nadležnim organima.	Počinitelj je koristio homofobni rečnik.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 327)
19.05.23	Srbija, Beograd	Prebroditelj	Tokom protesta "Srbija protiv nasilja", dva prebroditelja (gej muškarcima) su dobili pretnje nasiljem zbog izgleda, od strane grupe maskiranih muškaraca. Ostali prisutni su zaštitili prebroditelje i sprečili eskalaciju. Nije poznato da li je incident prijavljen nadležnim organima.	Počinitelj je koristio homofobni rečnik.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 331)
25.06.23	Srbija, Beograd	Prebroditelj	Prebroditelj (gej muškarac) je bio na koncertu sa prijateljem kada je pitao pripadnika obezbeđenja da ih pusti do fan pita. Počinitelj je imitirao prebroditeljevo (žensko) ponašanje i rekao im "Ne, ped*ru, ali možeš ostati ovde i biti prebijen". Incident nije prijavljen nadležnim organima.	Počinitelj je koristio homofobni rečnik.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 336)
27.06.23	Srbija, Beograd	Prebroditelj	Prebroditelji (gej muškarcima, par) su sedeli na klupi u parku kada je muškarac na biciklu počeo da im viče homofobne uvrede. Otišli su sa tog mesta, ali ih je muškarac pratio i kada su ga zamolili da prestane, pretio im je fizičkim napadom. Prebroditelji su ušli u zgradu i uspeali da pobegnu. Incident nije prijavljen nadležnim organima.	Počinitelj je koristio homofobni rečnik.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 356)

10.07.23	Srbija, Jagodina	Prebroditelj	Prebroditelju (gej muškarcu) su roditelji pretili batinama i izbacivanjem iz kuće nakon što im je rekao za svoju seksualnu orijentaciju. Nije poznato da li je incident prijavljen nadležnim organima.	Počinitelji su koristili homofobni rečnik.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 394)
01.09.23	Srbija, Beograd	Prebroditeljka	Prebroditeljka (lezbejka) je razmenjivala eksplicitne fotografije sa drugom devojkom. Nekoliko dana kasnije, nepoznat muškarac ju je kontaktirao, vređao i pretio da će javno podeliti te fotografije ako ne bude imala seks sa njim Rekao je i da ih je već poslao u Telegram grupu sa eksplicitnim sadržajem. Incident je prijavljen tužilaštvu koje je odbacilo prijavu tvrdeći da je "prebroditeljka dobrovoljno delila fotografije".	Počinitelj je koristio homofobni rečnik; prebroditelj prepoznat kao kvir osoba.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice i rodno zasnovan zločin iz mržnje. (šifra 350)
12.12.23	Srbija, Beograd	Prebroditeljka	Prebroditeljka (lezbejka) je počela da dobija pretnje smrću na društvenim mrežama nakon organizovanja javne radionice o pravima interseks osoba. Počela je da se oseća vrlo nesigurno nakon što je dobila pretnju koja je sadržala njenu kućnu adresu, sa porukom "izađi napolje". Incident nije prijavljen nadležnim organima.	Počinitelji su koristili homofobni rečnik; prebroditeljka prepoznata kao kvir osoba.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 372)
15.12.23	Srbija, Beograd	Prebroditelj	Prebroditelj (gej muškarac) se vraćao sa žurke sa prijateljem, noseći periku i šminku. Grupa muškaraca je vikala na njih "Ped*ru, ubićemo te" i jedan od njih je počeo da trči prema prebroditelju i njegovom prijatelju. Uspeli su da pobegnu. Nije poznato da li je incident prijavljen nadležnim organima.	Počinitelji su koristili homofobni rečnik.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 389)
UNIŠTAVANJE IMOVINE (broj: 8)					
20.01.23	Srbija, Novi Sad	Prebroditelj	Prebroditelju (biseksualac) je kolega na radnom mestu razbio šolju (sa duginom zastavom) sa rečima "nećeš to promovisati ovde, ovo je pristojna kompanija". Incident nije prijavljen nadležnim organima.	Počinitelj je koristio homofobni rečnik; prebroditelj prepoznat kao kvir osoba.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 338)
19.02.23	Srbija, Beograd	Druge organizacije civilnog društva	Izlog Pride Info Centra je vandalizovan crnim sprejom. Nije poznato da li je incident prijavljen nadležnim organima.	Na lokaciji povezanoj sa LGBT zajednicom.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 308)
13.05.23	Srbija, Beograd	Prebroditelj	Kuća kvir aktiviste u kojoj živi sa partnerom vandalizovana je od strane grupe ljudi koji su bacali jaja na fasadu. Incident je prijavljen policiji, ali prijava nije zabeležena.	Prebroditelj je kvir aktivista; na lokaciji u vlasništvu kvir osobe; istorija sličnih incidenata.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 357)
17.05.23	Srbija, Beograd	Mediji	Izlog Pride Info Centra je vandalizovan crvenom bojom, kvake na vratima su prekrivene lepkom, a električni kablovi sigurnosnih kamera su isečeni. Incident je prijavljen policiji, ali status prijave je nepoznat.	Na lokaciji povezanoj sa LGBT zajednicom.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 332)
31.05.23	Srbija, Beograd	Mediji	Prebroditelja (gej muškarca) je uznemiravala grupa tinejdžera koja je bacala jaja na njegov prozor, uzvikujući "Ped*ru, mrtav si!" među ostalim uvredama. Stajali su ispred vrata njegove kuće i udarali ih neko vreme. Slični incidenti su se dešavali i ranije. Incident je prijavljen policiji, ali status prijave je nepoznat.	Počinitelji su koristili homofobni rečnik; istorija sličnih incidenata; na lokaciji u vlasništvu kvir osobe.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 329)
06.07.23	Srbija, Beograd	Druge organizacije civilnog društva	Nakon ubistva trans žene od strane njenog partnera u Beogradu, kvir aktivisti su se okupili u centru grada da odaju počast i napravili su svetište sa cvećem, zastavama i svećama. Čim se grupa razila, nepoznati muškarac je prišao sceni, šutnuo cveće i sveće, uzeo trans zastavu, polomio je i bacio. Incident je prijavljen nadležnim organima i poslednje informacije koje imamo su da je u fazi istrage.	Transfobično ponašanje; blizu mesta i na datum povezan sa kvir zajednicom.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice i rodno zasnovan zločin iz mržnje. (šifra 347)
07.09.23	Srbija, Beograd	Druge organizacije civilnog društva	Dugina zastava koja je visila iznad Pride Info Centra je skinuta i polomljena od strane maskirane osobe. Incident je prijavljen policiji, ali status prijave je nepoznat.	Na lokaciji povezanoj sa LGBT zajednicom.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 360)
11.12.23	Srbija, Beograd	Svedok	Nepoznati počinitelj je skočio i uzeo duginu zastavu koja je visila iznad Pride Info Centra i pobegao sa njom. Incident je prijavljen policiji, ali status prijave je nepoznat.	Na lokaciji povezanoj sa LGBT zajednicom.	Smatramo da je ovo zločin iz mržnje protiv LGBTIQ zajednice. (šifra 387)

INDEKS TABELA I GRAFIKONA

Tabela 1. Uporedni prikaz protivpravnog postupanja u procentima za period 2017-2023

Tabela 2. Uporedni prikaz protivpravnog postupanja u apsolutnim brojevima za period 2018-2023

Tabela 3. Prikaz incidenata prema izvoru informacija u 2023. godini

Tabela 4. Uporedni prikaz incidenata prema izvoru informacija za period 2017-2023.

Tabela 5. Prikaz incidenata prema opštini i oblasti u 2023. godini

Tabela 6. Uporedni prikaz incidenata prema tipu lokacije za period 2017-2023

Tabela 7. Uporedni prikaz incidenata prema mestu za period 2018-2023

Tabela 8. Uporedni prikaz udela fizički nasilnih incidenata u ukupnom broju incidenata za period 2017-2023

Tabela 9. Prikaz incidenata prema tipu povrede u 2023. godini

Tabela 10: Prikaz incidenata prema pretrpljenim posledicama u 2023. godini

Tabela 11. Prikaz incidenata prema odnosu počinitelja_ki i prebroditelja_ki u 2023. godini

Tabela 12. Uporedni prikaz incidenata prema odnosu počinitelja_ki i prebroditelja_ki za period 2022-2023

Tabela 13. Prikaz incidenata prema ličnom svojstvu prema kome je pokazana predrasuda za 2023. godinu

Tabela 14. Uporedni prikaz incidenata prema pokazatelju predrasude za period 2022-2023

Tabela 15. Uporedni prikaz prijave incidenata za period 2019 - 2023

Tabela 16. Prikaz incidenata prema instituciji/organizaciji kojoj su prijavljeni u 2023. godini

Tabela 17. Prikaz incidenata prema statusu predmeta u 2023. godini

Tabela 18. Prikaz razloga za neprijavljivanje u 2023. godini

Grafikon 1. Uporedni prikaz protivpravnog postupanja u procentima za period 2017-2023

Grafikon 2. Prikaz incidenata prema izvoru informacija u 2023. godini

Grafikon 3. Prikaz incidenata prema oblasti u 2023. godini

Grafikon 4. Prikaz incidenata prema mestu u 2023. godini

Grafikon 5. Uporedni prikaz udela fizički nasilnih incidenata u ukupnom broju incidenata za period 2017-2023

Grafikon 6. Prikaz zločina iz mržnje prema tipu povrede u 2023. godini

Grafikon 7. Prikaz incidenata prema odnosu počinitelja_ki i prebroditelja_ki u 2023. godini

Grafikon 8. Prikaz incidenata prema ličnom svojstvu prema kome je pokazana predrasuda u 2023. godini

Grafikon 9. Prikaz incidenata prema pokazatelju predrasude u 2022. godini

Grafikon 10. Prikaz prijave incidenata u 2023. godini

Grafikon 11. Prikaz incidenata prema instituciji/organizaciji kojoj su prijavljeni u 2023. godini

STUDIJA SLUČAJA: POKUŠAJ UBISTVA U PARKU MANJEŽ

U noći između 27. i 28. februara 2023. godine dogodio se homofobični napad u centru Beograda, kod parka Manjež. Tom prilikom, dvojica pripadnika skinhed grupa napali su i naneli teške telesne povrede dvojici pripadnika LGBT+ zajednice. Jedan od napadača je prvom momku zabio nož u predelu leđa, a drugi napadač drugom momku razbio flašu o glavu nanevši mu povrede glave. Vest o ovom slučaju prvo su objavili mediji, a nakon medija su reagovalе organizacije za zaštitu prava LGBT+ osoba tražeći da se počinitelji ovih krivičnih dela što pre uhapsе i procesuiraju. Tek nakon nekoliko dana su uhapšeni napadači M.V. (20) i L.J. (18). Njima su se u trenutku hapšenja na teret stavljali pokušaj ubistva i nasilničko ponašanje što je bio pozitivan signal da će i optužnica i kasnije suđenje ići u tom pravcu, odnosno da će biti osuđeni za ta krivična dela. Međutim, postupak je išao u drugačijem smeru.

Prvi problem nailazi kada javni tužilac prilikom formiranja optužnice ne uzima u obzir član 54a Krivičnog zakonika, odnosno zanemaruje da je motiv ovog napada bila homofobija tj. mržnja napadača prema LGBT+ zajednici. Kroz ceo proces, motivi napada se uopšte i nisu ispitivali, jer da jesu, tužilac bi morao da dođe do zaključka da je motiv bila homofobija. Izostavljanje člana 54a Krivičnog zakonika u optužnici je već značilo da će počinitelji dobiti blaže kazne nego što je trebalo. Međunarodni standardi u oblasti istrage krivičnih dela jasno kažu da je javni tužilac dužan da sprovede delotvornu i sveobuhvatnu istragu, ispita sve motive i dokaze detaljno i onda podigne optužnicu, što ovde očigledno nije bio slučaj. Štaviše, organizacije civilnog društva su mesecima apelovale da se ovaj slučaj detaljno istraži i primeni član 54a.

Drugi problem dolazi na suđenju. Javni tužilac je, kao što smo naveli, podigao optužnicu, nije primenio član 54a Krivičnog zakonika, ali je tražio u optužnici sledeće kazne – za napadača koji je nožem izbo gej mladića osam godina zatvora za krivično delo pokušaj ubistva, a za napadača koji je flašom udario drugog mladića u glavu jednu godinu i šest meseci zatvora za nasilničko ponašanje. Iako nije primenjen član 54a KZ-a, kvalifikacija krivičnih dela je bila dobra. Onda su usledila ročišta na kojima su optuženi iznosili svoju odbranu, izražavali duboko kajanje, izvinjenje, govorili da nisu imali nameru nikog da ubiju, da napad nije bio motivisan homofobijom i slično. Na kraju je došlo suđenje i sutkinja je donela prvostepenu presudu i to – za prvog napadača koji je nožem izbo momka tri godine zatvora za krivično delo teška telesna povreda, a za drugog napadača vaspitnu meru upućivanja u vaspitno-popravni dom.

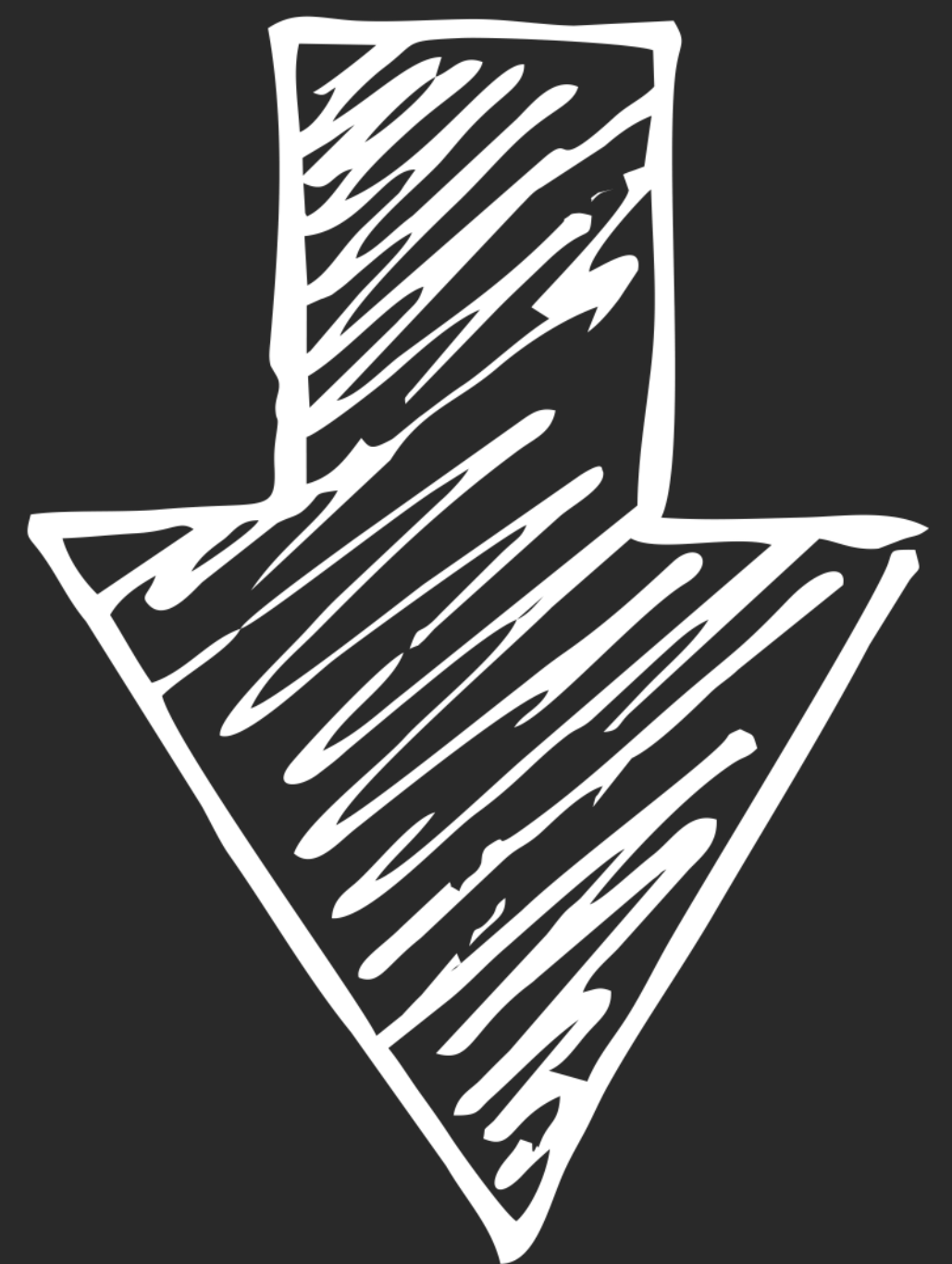
Kao što se može zaključiti, sutkinja je prihvatila sve argumente odbrane, nije tražila nikakvu dodatnu istragu i izrekla najblaže moguće kazne. Nije prihvatila čak ni kvalifikaciju krivičnih dela tužioca, već je počinitelje osudila na lakša krivična dela u odnosu na ona koja je tražio tužilac. Tužilac je tada najavio žalbu na prvostepenu presudu, te ostaje da se postupak dalje prati.

Zaključak ove studije slučaja je da se istrage u krivičnim postupcima motivisanim homofobijom ili transfobijom vode jako usko, oslanjaju se samo na pojedine dokaze, ne sprovodi se sveobuhvatna istraga i ne uzimaju se sve okolnosti u obzir. To za posledicu ima da se ne primeni vrlo važan član 54a KZ i da se krivična dela kvalifikuju pogrešno, što za krajnju posledicu ima da počinitelji ovako teških krivičnih dela dobijaju izuzetno blage kazne. Ovaj slučaj je jedan od retkih gde smo uopšte imali proces, jer većina slučajeva nasilja i diskriminacije nad LGBT+ osobama u Srbiji ostane neprocesuirana, odnosno ostane samo na krivičnoj prijavi i predistražnom postupku. U ovom slučaju smo imali ceo proces, zaključno sa suđenjem, ali nažalost, pokazalo se da se i to jako loše vodi.

REFERENCE

LITERATURA

- Giannasi, P. (2014) "Policing and Hate Crime." U: N. Hall, A. Corb, P. Giannasi, and J. Grieve (ed.) The Routledge International Handbook on Hate Crime. London: Routledge.
- Godzisz, P. and Viggiani G. (2018). Running through Hurdles: Obstacles in the Access to Justice for Victims of Anti-LGBTI Hate Crimes. Warsaw: Lambda Warsaw Association.
- Kovačević, M. (2019). Podaci, a ne zvona i praporci 2, Beograd: Udruženje Da se zna!
- Kovačević, M., i Planojević, N. (2023). Homofobija I transfobija u Srbiji 2022, Beograd: Udruženje Da se zna!
- ODIHR (2009). Preventing and Responding to Hate Crimes: A Resource Guide for NGOs in the OSCE Region. Warsaw: ODIHR.
- ODIHR (2020). Understanding the Needs of Hate Crime Victims. Warsaw: OSCE.
- Pawlak, P. (2022). Identifying and Understanding Barriers to Access to Justice for LGBTI People in Serbia. World Bank.
- Perry, B. (2001). In the Name of Hate: Understanding Hate Crimes. New York: Routledge.
- Pezzella, F. S., Fetzer, M. D. and Keller, T. (2019). The Dark Figure of Hate Crime Underreporting, American Behavioral Scientist, 00(0).
- FRA (2020). A long way to go for LGBTI equality. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Herek, G. M., Cogan, J. C., and Gillis, J. R. (2002). Victim Experiences in Hate Crimes Based on Sexual Orientation. Journal of Social Issues, 58(2).
- Herek, G. M., Gillis, J. R., and Cogan, J. C. (1999). Psychological Sequelae of Hate-Crime Victimization among Lesbian, Gay, and Bisexual Adults, Journal of Consulting and Clinical Psychology, 67 (6).
- Moran, L. J. (2015) "LGBT Hate Crime." U: N. Hall, A. Corb, P. Giannasi, and J. Grieve (ed.) The Routledge International Handbook on Hate Crime. New York: Routledge



PRAVNI INSTRUMENTI

Balazs v. Hungary, application no. 15529/12, judgment of 14/03/2016.
Zakon o zabrani diskriminacije, Službeni glasnik RS, br. 22/2009.
Krivični zakonik, Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 - ispr.,
107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014,
94/2016 i 35/2019.
Škorjanec v. Croatia, application no. 25536/14, judgment of
28/06/2017.

IZVORI SA INTERNETA

Reuters (2023). "Three percent in England and Wales identify as
lesbian, gay or bisexual - census" Dostupno na: <https://rb.gy/xxgty>

